

**JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet**

Malin Persson

**Kvinnohandel -
polis och åklagares
utredningsmetoder**

**Examensarbete
20 poäng**

Handledare: Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

VT 2001

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Definitioner	5
1.3 Syfte och avgränsningar	6
1.4 Metod	7
1.5 Material	7
1.6 Disposition	9
2 KVINNOHANDELN	11
2.1 Allmänt	11
2.2 Kvinnohandel och prostitution	11
2.3 Kvinnornas situation i hemlandet	13
2.4 Rekryteringsprocessen	13
2.5 Hur handeln är organiserad	14
2.6 Kvinnornas situation i destinationslandet	15
2.7 Sammanfattande karaktärsdrag	16
2.8 Kvinnohandelns koppling till organiserad brottslighet	17
2.9 Bevisvärigheter	19
2.10 Handeln i Sverige	20
3 RÄTTSLIG REGLERING	21
3.1 Internationell reglering	21
3.1.1 FN – nivå	21
3.1.2 EU – nivå	22
3.2 Svensk reglering	22
3.2.1 Inledning	22
3.2.2 Brottsbalken	23

3.2.3	Sexköplagen	23
3.2.4	Utlänningslagen	24
3.2.5	Lagstiftningsarbete	24
4	FÖRUNDERSÖKNINGEN	26
4.1	Allmänt	26
4.2	Spaningsstadiet	26
4.3	Utredningsstadiet	27
4.4	Tvångsmedel	28
4.4.1	Allmänt	28
4.4.2	Häktning och anhållande	29
4.4.3	Beslag	29
4.4.4	Hemlig teleavlyssning	29
4.4.5	Hemlig teleövervakning	30
4.4.6	Husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning	30
4.4.7	Hemlig kameraövervakning	31
5	RIKTLINJER FÖR UTREDNING AV HANDEL MED KVINNOR	32
5.1	Inledning	32
5.2	Spaningsstadiet	32
5.2.1	Spaningsmetoder	32
5.2.2	Köparna av sexuella tjänster	34
5.3	Utredningsstadiet	34
5.3.1	Ramen för utredningen	34
5.3.2	Dokumentation	35
5.3.3	Tvångsmedel	36
5.3.3.1	Hemlig teleavlyssning, teleövervakning och kameraövervakning	36
5.3.3.2	Häktning	36
5.3.3.3	Husrannsakan, beslag och kroppsvisitation	36
5.3.4	Polisförhör med kvinnorna	37
5.3.5	Bevisupptagning utom huvudförhandling	38
5.3.6	Begäran om internationell rättshjälp	39
5.3.7	Samarbete över gränserna	39
5.4	Kvinnornas roll i utredningen	40
5.4.1	Inledning	40
5.4.2	Samhällets skyldighet att stödja brottsoffer	40
5.4.3	Förslag på stödåtgärder	41
6	PRAKTIKFALL	43
6.1	Inledning	43
6.2	Rättsfall 1	43
6.2.1	Kovacs-målet	43
6.2.2	Tingsrättens bedömning	45
6.2.3	Hovrättens bedömning	46
6.3	Rättsfall 2	47

6.3.1	Sztojka-målet	47
6.3.2	Tingsrättens bedömning	50
6.4	Rättsfallsanalys	51
6.4.1	Kvinnornas situation i hemlandet	51
6.4.2	Rekryteringsprocessen	51
6.4.3	Hur handeln är organiserad	52
6.4.4	Kvinnornas situation i destinationslandet	52
6.4.5	Utredningen	54
6.4.6	Förändringsbehov	56
7	SAMMANFATTANDE PROBLEM MED LÖSNINGAR	58
7.1	Problem under spaningsstadiet	58
7.1.1	Problemställningar	58
7.1.2	Polisen och Sexköpslagen	58
7.2	Lösningar	59
7.2.1	Effektivare arbetsmetoder	59
7.2.2	Samarbete mellan myndigheter	60
7.3	Problem under utredningsstadiet	61
7.3.1	Problemställningar	61
7.3.2	Åklagaren och köparna av sexuella tjänster	61
7.3.3	Åklagaren och Utlänningslagen	61
7.4	Lösningar	62
7.4.1	Köparna av sexuella tjänster	62
7.4.2	Tidsbegränsat uppehållstillstånd	62
7.4.3	Videofilmade förhör	63
7.4.4	Skydd och stöd för bevispersoner	63
7.4.5	Åberopande av överbevisning	64
7.5	Samarbete, utbildning och utvärdering	64
8	SLUTKOMMENTAR	66
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	71
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	75

Sammanfattning

IOM uppskattar att ca 700 000 kvinnor säljs för sexuell exploatering till Västeuropa varje år. FN uppskattar att handeln omsätter ca 7 miljarder dollar varje år. Kvinnohandeln är nästan lika lönsam som narkotikahandeln, medan riskerna och straffen är betydligt lägre och verksamheten ökar hela tiden i omfattning. Nu finns tecken på att handeln söker sig alltmer till Norden. De politiska, ekonomiska och sociala förändringarna, som skett i Östeuropa under 1990-talet, har medfört att kvinnor lätt har kunnat rekryteras från dessa länder, till arbete i väst. Arbetslösheten är hög bland kvinnor och det saknas sociala skyddsnet. Rekryteringen sker via släktingar och bekanta, genom tidningsannonser eller på barer och diskotek. De lockas med ett bättre liv i väst och utlovas arbete som servitriser, barnskötare och hembiträden. De flesta kvinnorna kommer till destinationslandet genom något slags nätverk. Kvinnorna reser in som turister och allt som krävs är ett pass, falskt eller äkta, och att de kan visa att de har tillräckliga medel för sin försörjning. Här anger de namnet på sin kontakt person i Sverige. När de sedan anländer till destinationslandet får de veta att de ska försörja sig på prostitution. Då står kvinnorna redan i skuldförhållande till organisatören för resekostnader, som de omöjligen kan betala tillbaka, och tvingas på så sätt in i prostitution. Många är väl medvetna om att de ska arbeta som prostituerade redan inledningsvis, men när de anländer till destinationslandet ändras arbetsvillkoren och de får behålla betydligt mindre del av förtjänsten än avtalat eller ingenting alls. Även dessa kvinnor får svårigheter att resa hem, eftersom skulden ökar varje dag för kostnader för mat och logi. Ofta fräntas de sina pass och blir inlåsta i lägenheter, utan reella möjligheter att åka hem när de själva vill. De är i ett främmande land, där de inte känner till språket eller om rättssystemet här, liksom hemma, är korrupt. De är helt utelämnade till en hallick, som styr deras liv.

På grund av handelns koppling till den organiserade brottsligheten är den svår att upptäcka, utreda och bevisa. Liksom all organiserad brottslighet, sker verksamheten i det dolda och ofta under täckmantel i det vardagliga livet. Kvinnohandeln har pågått länge, men det är inte förrän på senare år som den "mer av en slump" upptäckts i Sverige. Under förundersökningar av stora kopplerihärvor under åren 1998 – 2000, upptäcktes flera verksamheter med utländska kvinnor runt om i landet. I och med införandet av lagen om förbud av köp av sexuella tjänster har prostitutionen övergått till mer dolda former och flyttat inomhus till lägenheter och hotellrum. Detta har påverkat polisens spaningsarbete betydligt, eftersom kvinnohandeln upptäcks genom annan brottslighet, framför allt koppleri och köp av sexuella tjänster. I min uppsats konstaterar jag att man borde överväga om inte effektivare spanings- och utredningsmetoder skulle få användas, som t.ex. buggning, när det rör sig om grov organiserad brottslighet. Det är nästan en nödvändighet för att kunna möta brottslingar som själva använder moderna metoder för att undvika upptäckt. Med detta följer naturligtvis ett

mer långtgående ingrepp i den personliga integriteten. Jag kommer dock fram till att intresset att utreda och bekämpa kvinnohandeln måste väga tyngre och att hemlig avlyssning är mycket resurskrävande och därför bara kommer användas när det är absolut nödvändigt. En viktig källa till upptäckt av handeln finns i gränskontrollerna. Idag riktas ingen särskild uppmärksamhet mot kvinnohandeln där. En kvinna som misstänks vara prostituerad skickas tillbaka därifrån hon kom, utan förhör eller att hennes inreseförsök dokumenteras eller vidarebefordras till andra gränsövergångar. Här skulle man kunna göra mycket mer. Det krävs att myndigheterna i gränskontrollerna samarbetar mer och utbyter information. Lagen om förbud av köp av sexuella tjänster har även medfört svårigheter för åklagarens utredningsarbete. Köparna av sexuella tjänster är nu mindre benägna att ställa upp som vittnen i kopplerihärvor, eftersom de riskerar avslöja egen brottslighet. Detta gör att kvinnornas vittnesmål blir den avgörande bevisningen för att styrka kvinnohandeln. När det gäller deras vittnesmål finns en konflikt mellan det straffrättsliga intresset att beivra brott och utlänningskontrollerande intressen. De kvinnor som rest in på falska pass är illegala invandrare. Utlänningslagen gör det möjligt att avvisa kvinnorna, med stöd av 4:2 UtlL för att de inte försörjer sig på ett ärligt sätt i landet. Kvinnorna skickas tillbaka så fort de påträffas eller efter första polisförhöret. Ofta behövs kompletterande förhör och åklagare och polis tvingas resa efter kvinnorna till deras hemländer för ytterligare förhör. Detta är kostsamt både tidsmässigt, ekonomiskt och rättssäkerhetsmässigt. Åklagaren måste begära internationell rättshjälp via UD och förundersökningen förlängas, eftersom hon inte hinner väcka åtal i tid. Hon tvingas även avslöja känslig information till det andra landet, utan att kunna vara säker på att den inte hamnar i orätta händer. Myndigheterna i kvinnornas hemländer är ofta korrupta eller delaktiga i organisationen av handel med kvinnor. Det hinner gå tid innan åklagaren får chans att förhöra kvinnorna. Risken är stor för att de misstänkta eller någon annan i deras organisation försöker påverka eller hota kvinnorna och deras familjer, så att de inte vågar vittna eller ändrar och tar tillbaka uppgifter, som de lämnat vid tidigare förhör. I andra fall har deras minne av detaljer kring händelserna svalnat, en process de säkert inte kämpar emot. Det är därför viktigt att åklagaren åberopar överbevisning i dessa mål och inte låter processekonomiska skäl begränsa utredningsåtgärderna, för att försäkra sig om att hon har tillräckligt för att styrka brott vid rättegången, även om en del vittnesmål bortfaller. Förhör under förundersökningen har i allmänhet ett lågt bevisvärde och därför blir bevisvärdet av dessa utsagor inte så högt. Därför är det också viktigt att "rätt" frågor ställs från början. Det krävs att förhørsledaren vid det första polisförhöret är särskilt utbildad och har erfarenhet och god kunskap om kvinnohandeln. Ett samarbete över myndighetsgränserna, för utbyte av information är viktigt och måste därför öka. Åklagaren ska underrättas i god tid, så att hon kan vara med under förhören. Om det finns någon skäligen misstänkt, bör även dennes försvarare närvara, med möjlighet att ställa frågor, för att höja bevisvärdet ytterligare. Helst ska bevisupptagning vid domstol ske och förhören videofilmas. På senare år har man börjat göra detta utom huvudförhandling, för att höja utsagornas bevisvärde. Idag

behandlas kvinnorna normalt endast som vittnen, medan de egentligen är målsägande och brottsoffer. Målsägarbiträde borde förordnas och finnas med under förhören, som juridiskt stöd för kvinnan. Jag föreslår även att en annan stödperson, som varken är polis eller juridiskt ombud, ska finnas till för kvinnorna. De flesta av dem har upplevt traumatiska händelser, de har en avog inställning till myndigheter, särskilt polis och övriga rättsväsendet, och skulle därmed lättare vilja och våga berätta vad de varit med om, om de får stöd på vägen. Denna stödperson, en socialarbetare av något slag, bör finnas med kvinnorna under pågående utredning och rättegång. De skulle även behöva någon uppföljning eller stödperson den närmsta tiden efter rättegången. Jag anser också att kvinnorna skulle få ett tidsbegränsat uppehållstillstånd under den tiden som utredning och rättegång pågår, för att underlätta för åklagaren. Det bästa bevismedlet är personlig inställelse och deras utsagor skulle få mycket högre bevisvärde om de lämnades personligen under rättegången. Det är vanligt att kvinnorna och deras familjer hotas under utredningen och att de utsätts för repressalier om de vittnar. Än finns inget vittnesskyddsprogram i Sverige som kvinnorna omfattas av. I vissa fall skulle någon form av vittnesskydd dock behövas.

På grund av meningsskillnader i synen på prostitution har länderna haft svårt att samarbeta på området. Därför har de inte, förrän nyligen, kunnat enas om en definition av handeln. I Sverige finns ännu inte någon särskild bestämmelse som tar sikte på handel med människor för exploaterande ändamål. Det har lagts fram ett förslag på detta av 1998 års Sexualbrottskommitté. De straffbestämmelser som finns idag är otillräckliga för ett effektivt bekämpande av handeln. Alla gärningar som begås är inte ensamt straffbara och karaktären av handel kommer inte fram. I avsaknad på en särskild bestämmelse används idag framför allt koppleri och grovt koppleri, när utländska kvinnor påträffas vid kopplerihärvor. Jag anser att detta inte är tillräckligt. Enligt de internationella åtaganden som Sverige gjort, ska vi effektivt bekämpa, utreda och beivra handel med kvinnor för sexuella ändamål. För att kunna göra detta krävs en särskild bestämmelse, som polis, åklagare och domstol kan utgå ifrån. Idag stannar åklagaren utredningen när hon anser sig ha tillräcklig bevisning för grovt koppleri. Fokus under utredning och rättegång riktas in på att styrka *otillbörligt utnyttjande av annans prostitution*. Jag anser att fokuset borde riktas mot att styrka *handel med kvinnor för sexuella ändamål* och att kvinnorna ska komma i fokus som brottsoffer.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
CATW	Coalition Against Trafficking in Women
DN	Dagens Nyheter
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
GAATW	Global Alliance Against Traffic in Women
Juu	Justitiedepartementets utskottsbetänkande
IOM	International Organisation of Migration
KUT	Kriminalunderrättelsetjänsten
LKP	Länskriminalpolisen
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RIF	Rättsliga och inrikes frågor
RKP	Rikskriminalpolisen
RPS	Rikspolisstyrelsen
RRV	Riksrevisionsverket
RÅ	Riksåklagarmyndigheten
Rskr.	Regeringens skrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar
STV	Foundation Against Trafficking in Women
SvJT	Svensk juristtidning
UD	Utrikesdepartementet
UtlL	Utlänningslagen (1989:529)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Frågorna om handel med kvinnor fick förnyad aktualitet och uppmärksamhet i och med att några ligor ”mer av en slump” avslöjades under åren 1998-2000 i Sverige. EU har haft kvinnohandeln på sin dagordning sedan 1996. Det senaste halvåret har ämnet varit en av de prioriterade frågorna under det svenska ordförandeskapet. Under vintern väcktes även mitt intresse för kvinnohandeln och de som fallit offer för den. Jag blev särskilt intresserad av hur man utreder dessa brott, som utgör en del av den organiserade brottsligheten. Den organiserade brottsligheten är normalt svår att komma åt, på grund av att den sker i det dolda och ofta under täckmantel i det vardagliga livet. Kvinnohandeln har uppskattats omsätta 7 miljarder kronor per år.¹ Handeln är nästan lika lönsam som narkotikahandeln, medan riskerna och straffen är betydligt lägre. Man spår nu från alla håll att handeln kommer att öka. Vidare uppskattas marknaden i Västeuropa som något mättad och man tror nu att handeln kommer att söka sig alltmer till Norden. Här tar mitt intresse vid, att undersöka hur handeln med kvinnor för sexuella ändamål utreds i Sverige. Det saknas ett särskilt brott i Sverige, som omfattar kvinnohandelns alla led. Jag har i min uppsats försökt utreda vad som krävs för att utreda ett fall av kvinnohandel och vilka problem och lösningar som finns. I och med avsaknad av en definition av handeln, avsaknaden av ett särskilt brott och tron att problemet inte existerar i ens eget land, har inte gemensamma strategier och riktlinjer utarbetats för alla de myndigheter som kommer i kontakt med handeln. Denna uppsats är ett litet försök att göra denna problematik uppmärksam och sammanställa de riktlinjer som jag kommit fram till att man bör tänka på. Kvinnohandeln berör flera aspekter och områden och kan ses ur flera synvinklar, som ibland konkurrerar med varandra. Min uppsats försöker samordna ett par av dem, men ser främst på problemet ur en straffrättslig synvinkel och åklagarens roll i utredningen. Jag gör även ett försök att få in kvinnans roll i utredningen.

1.2 Definitioner

Begreppet *kvinnohandel* är en översättning av det engelska uttrycket *trafficking in women*. Eftersom min uppsats är skriven på svenska, föredrar jag att använda ett svenskt uttryck. De begrepp som förekommer i uppsatsen är därför, kvinnohandel och handel med kvinnor. Underförstått sker handeln

¹ Stiftelsen Kvinnoforum ”Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation”, en kartläggning, 1998 s. 3.

för sexuella ändamål. Det kan riktas kritik mot det engelska ordet *trafficking*, för att det inte antyder vad fenomenet handlar om.² Samma tvekan anser jag inte behöver förekomma vid den svenska översättningen. Det råder delade meningar om hur kvinnohandeln ska definieras och vilka kvinnor som ska omfattas av definitionen. Detta beror på den delade synen på prostitution och betydelsen av samtycke. Meningsskillnader finns mellan regeringar och mellan olika NGO: s. Definitionen av kvinnohandel som jag använder, omfattar alla de kvinnor, som rekryterats till ett annat land för att arbeta som prostituerade, oavsett inledande samtycke. De som på något sätt blir lurade i förhållande till hur de ska försörja sig eller på vilka villkor. Min definition skiljer sig därmed från den inställning som man ibland tvingats inta internationellt. Internationellt har man ännu inte lyckats komma överens i alla sammanhang och gränsdragningen är därför fortfarande oklar.

Med *brottsoffer*, menar jag den som lidit skada av brott, därmed omfattas kvinnorna ovan av denna definition. Frågan om inledande samtycke är även här irrelevant, eftersom ingen kan samtycka till ett sådant otillbörligt förfarande som kvinnorna utsätts för, som fallit offer för handeln.

1.3 Syfte och avgränsningar

Syftet med min uppsats är att kritiskt utreda *hur fall av internationell handel med kvinnor för sexuella ändamål, i teori och praktik, utreds i dag i Sverige och ge riktlinjer för hur det kan göras effektivare. Jag ska redogöra för de spanings- och utredningsmetoder som polis och åklagare kan använda sig av och sammanställa riktlinjer för hur kvinnohandeln bör utredas. Jag kommer sedan att analysera två rättsfall från Malmö tingsrätt från år 2000, ur ett kvinnohandelsperspektiv. Jag använder rättsfallen som typiska exempel på hur ett fall av kvinnohandel normalt ser ut i Sverige. I det ena fallet kommer jag att analysera hur förundersökningen gick till och i det andra fallet hur handeln var organiserad. Utifrån dessa två typfall fördjupar jag mig i en del av de problem som finns och hur de kan lösas.*

Jag har valt att avgränsa mig till vuxna kvinnor och lämna den särskilda problematiken med handel med barn åt sidan. Trots denna avgränsning kommer jag inte att utesluta underåriga flickor eller att göra någon åtskillnad mellan offren, som förekommer i de två typfallen jag använt. Vidare har jag valt att begränsa mig till Sverige, så långt det är möjligt. Jag kommer inte att analysera olika definitioner av kvinnohandel. Därmed ger jag inte heller något förslag på utformning av en särskild straffbestämmelse, som tar sikte på handeln, utan motiverar endast varför jag anser att en sådan bör införas. Kvinnohandeln kan ses ur flera perspektiv och jag har valt ett straffrättsligt perspektiv. Även inom detta område måste begränsningar göras för att uppsatsen inte ska bli för vid. Jag kommer främst att koncentrera mig på

² Strömberg, Jörgen ”Låt oss kalla barbariet vid dess rätta namn”, *Sydsvenska Dagbladet* 010707.

åklagarens roll, eftersom hon är förundersökningsledare i dessa mål och inte fördjupa mig alltför mycket på polisens roll. Kvinnohandel är inte något nytt fenomen, utan kan spåras ända tillbaka till den vita slavhandeln. Jag ska endast koncentrera mig vid 2000-talet och nämna de internationella åtgärder som vidtagits för att bekämpa kvinnohandeln på senare tid. Jag kommer inte att gå in på, eller analysera, olika definitioner av kvinnohandel, utan utgå från en egen definition. De konkurrerande och kolliderande lagstiftningar som jag kommer in på är Brottsbalken, lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster och Utlänningslagen. En sista problematik jag kommer att ta upp är vittnesproblematiken. Avsikten med uppsatsen är att koncentrera mig vid nutid och de åtgärder som vidtagits den senaste tiden och behandla kvinnohandeln som ett nutidsproblem, utan att gå in på dess utveckling längre bak i tiden. Jag anser att det redan finns uppsatser som tar upp detta.

1.4 Metod

Metoden i uppsatsen är både beskrivande och analyserande. De första kapitlen är mestadels av deskriptiv karaktär. Det gäller kapitel 2 till 4. Min avsikt med dessa är att skapa en grundläggande förståelse för själva problematiken med handel med kvinnor, vilken svensk lagstiftning och vilka internationella åtaganden som är relevanta och hur en förundersökning i allmänhet går till. De resterande avsnitten har blandad utredande och analyserande karaktär, med vissa deskriptiva inslag. I kapitel 5 har jag försökt att utreda riktlinjer för en förundersökning av handel med kvinnor. Jag har först försökt skapa riktlinjer utifrån det allmänna materialet som jag har använt mig av och sedan tillämpat detta på fallen med kvinnohandel och avslutat de flesta avsnitten i kapitlet med egna slutsatser och kommentarer. I uppsatsen ingår två rättsfall, som jag använder som typfall när jag beskriver hur en förundersökning går till i ett mål med koppling till handel med kvinnor och hur ett fall av kvinnohandel kan se ut. Fallen, där utredningen leddes av kammaråklagare Aino Alhem, har jag fått av kammaråklagare Mikael Björk vid andra åklagarkammaren i Malmö. Kapitel 6 avslutas med en analys av dessa två typfall utifrån ett kvinnohandelsperspektiv. I det efterföljande kapitlet 7 fördjupar jag mig mer i en del av de problem som kommit fram under utredningen och ger förslag på lösningar. Jag har valt att komma med egna analyser och slutsatser i den löpande texten. I det avslutande kapitlet samlar jag sedan de slutsatser som jag kommit fram till.

1.5 Material

Materialet till min uppsats bygger till större delen på rapporter från olika myndigheter. Riksåklagaren har utfärdat tre rapporter. *"Grova våldsbrott"* tar sikte på riktlinjer för hur utredningen bör gå till vid grova våldsbrott i allmänhet. Den tillkom med anledning av att de grova våldsbrotten ökade på 1990-talet och åklagarens svårigheter att styrka brott där flera är misstänkta. Den är skriven så att den ska kunna användas på all allvarlig brottslighet.

Likadant gäller för *"Säkerhet och skydd för bevispersoner"* och den uppföljande *"Åtgärds katalogen"*. De tar sikte på de särskilda problem som uppstår vid bekämpning av brott med anknytning till organiserad brottslighet. De utvecklar arbetsmetoder och tar upp problematiken med hot och påverkan av bevispersoner. Rapporterna utgår ifrån den organiserade brottsligheten i MC-gäng, men är också skrivna för att kunna användas till ledning vid annan allvarlig brottslighet, särskilt den med internationell anknytning. Åtgärds katalogen består endast av stolpar över vad som är viktigt att tänka på vid en utredning. En liknande rapport, *"Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor"*, har utarbetats av Kajsa Wahlberg vid RKP. Efter att RKP blev nationell rapportör till regeringen, i frågor som rör handel med kvinnor, har även tre lägesrapporter, *"Handel med kvinnor"*, sammanställts. De bygger på information insamlad från alla polismyndigheter i Sverige, med uppgifter om förundersökningar och utredningsmetoder. De innehåller en internationell undersökning om hur läget ser ut i andra EU-länder och i Östländerna, samt uppgifter om internationellt samarbete på området och den problematik som finns. Jag har även använt tre rapporter från RRV. Den som varit mest till användning är *"Samverkan i gränskontrollen"*. RRV har granskat samverkan mellan olika myndigheter vid gränserna och vad som görs där för att upptäcka handeln och lämnat förslag till att öka effektiviteten. Rapporten bygger på studier och intervjuer med personal som arbetar vid gränsovergångarna. 1998 års Sexualbrottskommitté behandlar i sitt betänkande det gällande och pågående lagstiftningsarbetet på området och delar av problematiken de uppmärksammat. Jag har använt mig av endast två böcker i uppsatsen. Docenten Janne Flygheds *"Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet"* ser på polismetoder och personlig integritet ur ett kriminologiskt perspektiv. Han intar en kritisk inställning till tvångsmedel som innebär långtgående ingrepp i den enskildes personliga integritet. Boken består av ett antal uppsatser där jag använt de avsnitt som framför allt rör buggningsfrågan. Ingrid Helmius, doktorand vid Polishögskolans forskningsenhet och vid juridiska institutionen vid Uppsala Universitet, har också skrivit en kritisk bok, *"Polisens rättsliga befogenheter vid spaning"*. Hon redogör för hur avvägningen mellan allmännas och enskildas intressen tillgodoses i lagstiftning och rättstillämpning. Hon tar upp polisens spaningsmetoder, däribland de okontroversiella och de hemliga tvångsmedlen, liksom buggning. Båda böckerna är från år 2000. De tar upp konflikten mellan det allmännas intresse av en effektiv brottsbekämpning och den enskildes intresse av personlig integritet. Just dessa frågor kommer jag inte att fördjupa mig i, i min uppsats. När jag beskriver och analyserar kvinnohandelns koppling till organiserad brottslighet, har jag utgått från tio karaktäristika, som lektor Helén Örnemark Hansen tar upp i sin bok *"Penningtvätt – Ett urvattnat begrepp?"*, från 1998. Eftersom ämnet kvinnohandel varit mycket omdebatterat på senaste tiden, har jag även använt mig av en del tidningsartiklar som justitieminister Thomas Bodström, bistånds- och migrationsminister Maj-Inger Klingvall, och f.d. justitieminister Laila Freivalds skrivit. Andra artiklar jag valt att använda är hämtade ur Svensk jurist tidning och Riksdag & departement, samt

dagspress. Mycket av det offentliga trycket i form av SOU, Prop. och Rskr. har jag hämtat från Internet på regeringens, riksdagens och Regeringskansliets hemsidor och det svenska ordförandeskapets officiella sida, eu2001. När det gäller materialet till avsnittet som beskriver kvinnohandeln har jag nästan uteslutande hämtat informationen från Internet. Hemsidor jag besökt är framför allt IOM, Interpol och Kvinnoforum. Stiftelsen Kvinnoforum är en svensk frivillig organisation som har flera länkar till uppsatser, artiklar och seminarier, där även högt uppsatta politiker uttalar sig.

1.6 Disposition

Jag kommer att börja min uppsats med att i kapitel 2 beskriva hur situationen med kvinnohandeln ser ut i dag. Jag tar upp samarbetssvårigheterna på det internationella planet på grund av meningsskiljaktigheter och de olika synsätten på prostitution som finns. Därefter beskriver jag de särskilda dragen i kvinnohandeln, hur kvinnornas situation ser i deras hemländer, hur rekryteringsprocessen går till, hur handeln organiseras och hur kvinnornas situation ser ut under tiden de vistas i destinationslandet. Jag visar även hur handeln kan kopplas till den organiserade brottsligheten och sammanfattar dess särskilda karaktärsdrag. Jag avslutar det kapitlet med att närmare beskriva hur handeln ser ut i Sverige. I kapitel 3 redogör jag för den rättsliga regleringen, som gäller på området. Jag börjar med att nämna de internationella åtaganden, som Sverige gjort på FN- och EU- nivå. Det har jag gjort eftersom dessa påverkar hur den nationella lagstiftningen sedan bör se ut. Jag har nöjt mig med de allra senaste internationella åtgärderna som vidtagits. Det är FN-konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet och dess tilläggsprotokoll från december 2000, och Kommissionens förslag till rådets rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel, som lämnades i december 2000 och som behandlats på RIF möten under våren 2001. Därefter går jag igenom vilken svensk lagstiftning som är gällande och det lagstiftningsarbete som pågår. Koncentrationen ligger kring vilka straffbestämmelser som är tillämpliga vid kvinnohandel och behovet av en särskilt bestämmelse. I kapitel 4 går jag igenom hur en förundersökning i allmänhet går till. Jag beskriver de olika stadierna under förundersökningen, spanings- och utredningsstadiet och kort vad olika tvångsmedel innebär. Detta kapitel är till som en grund för kapitel 5. I kapitel 5 ger jag riktlinjer för hur en förundersökning bör gå till vid ett fall av kvinnohandel, hur fallen kan upptäckas och vad som är viktigt att tänka på i dessa mål, både på spanings- och utredningsstadiet. Jag tar även upp kvinnornas roll i utredningen. I kapitel 6 redogör jag för två rättsfall från Malmö tingsrätt, som avgjordes under år 2000. Det första rättsfallet används som typfall för hur förundersökningen går till i ett mål med handel med kvinnor. Det andra rättsfallet utgör typfall för hur ett mål med handel med kvinnor kan se ut i Sverige. Kapitlet avslutas med en rättsfallsanalys, delvis uppbyggd utifrån dispositionen i kapitel 2, med analys av utredningen och konstaterande av de

förändringsbehov som finns. I kapitel 7 fördjupar jag mig sedan i de problemområden som kommit fram under utredande på det teoretiska planet av riktlinjer för förundersökningen och på det praktiska planet efter rättsfallsanalysen. Jag tar fram de problem som jag funnit och ger förslag på hur de kan lösas för att göra utredningen mer effektiv. Min analys kommer att vara utspridd i hela uppsatsen från kapitel 5-8. Jag har valt att avsluta vissa avsnitt med egna slutsatser och kommentarer. I kapitel 8 sammanfattar jag mina slutsatser om vad som är särskilt viktigt att tänka på under utredningen och de problem med lösningar som jag stött på.

2 Kvinnohandeln

2.1 Allmänt

Kvinnohandeln³ är ett växande problem i världen. IOM uppskattar att ca 700 000 kvinnor säljs för sexuell exploatering till Västeuropa varje år.⁴ Kvinnohandeln är nästan lika lönsam som narkotikahandeln, medan riskerna och straffen är betydligt lägre och verksamheten ökar hela tiden i omfattning. FN uppskattar att handeln omsätter ca 7 miljarder dollar varje år.⁵ I den internationella prostitutionsforskningen talar man om tre migrationsvägar i Europa. Den första bestod av asiatiska kvinnor, den andra av kvinnor från Sydamerika och den tredje av kvinnor från Afrika. Nu har det kommit en fjärde väg med kvinnor från Central- och Östeuropa. Det uppskattas nu att marknaden i Västeuropa mättats något och att handeln istället kommer att öka i Norden. Prostitutionsgrupper och polis har sett en betydande ökning av unga kvinnor från Baltikum och Ryssland. Kvinnorna i Sverige befinner sig i en grå zon mellan offer för kvinnohandel och de som migrerar för att prostituera sig frivilligt. Det är svårt att ta fram exakta statistiska siffror, eftersom handeln sker genom den organiserade brottsligheten. Fenomenet sker i det dolda och kvinnorna lever ofta illegalt i landet. Mörkertalen är därför stora. Ytterligare orsaker till svårigheterna att få pålitlig statistik är att det tills nyligen saknats en gemensam definition på kvinnohandel och fortfarande saknas i de flera länder ett särskilt brott, däribland i Sverige. Därtill kommer att synen på kvinnor och prostitution skiljer sig kraftigt åt mellan olika länder.⁶

2.2 Kvinnohandel och prostitution

Det är viktigt att skilja på begreppen kvinnohandel och prostitution. Den olika synen på kvinnor och prostitution har medfört problem när man ska bekämpa den internationella kvinnohandeln för sexuell exploatering. Lagstiftningen om prostitution skiljer sig åt i de olika länderna. Man kan säga att det finns tre huvudsakliga synsätt på prostitution, dels det förbjudande, dels det tillåtande och till sist ett synsätt som ligger någonstans

³ Ordet är översatt från eng. "trafficking in women".

⁴ Detta är en siffra som nämns i olika sammanhang, där samtliga hänvisar till IOM: s källor. På grund av svårigheter med statistik får det ses som en uppskattning. RKP/KUT rapport 1999:16, "Handel med kvinnor – lägesrapport juni 1999", s. 9; SOU 2001:14 "Sexualbrotten", s. 426; IOM News Release, no 850, 8 mars, 2001 på www.iom.int.

⁵ Stiftelsen Kvinnoforum "Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation", en kartläggning, 1998 s. 3.

⁶ "Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation", s. 2-4, 10, 12; KUT rapport 1999:16 s. 15; RKP/KUT 2000:1 "Handel med kvinnor – lägesrapport 2, 1 juli-31 dec 1999" s. 6; SOU 2001:14, s. 426-427; RRV 2001:1, "Samverkan i gränskontrollen" s. 83-85; "Sätt stopp för människohandeln", Bodström mfl. DN 2001-02-08.

däremellan, som inte direkt försöker bekämpa prostitutionen, men ändå reglerar det på olika sätt. Ryssland och Thailand, tillhör den förbjudande inriktningen. I dessa länder fördöms utövat av prostitution och alla som är förknippade härmed straffas. Estland, Litauen, och Polen är några av de länder som accepterar prostitution. Även Holland och Tyskland, tillåter prostitution, men under kontrollerade former. I Holland har prostitution nyligen fått status som ett yrke. I den sista gruppen faller Sverige och andra nordiska länder in. I dessa länder är en tredje persons exploatering av prostitution, dvs. koppleri, förbjuden. I Sverige är vi även unika med att endast kriminalisera köparen av sexuella tjänster. Dessa skillnader i synsätt, gör att länderna har valt att dra en skiljelinje mellan påtvingad och frivillig prostitution och endast låta den påtvingade prostitutionen omfattas av arbetet mot kvinnohandel, för att det överhuvudtaget ska komma tillstånd något samarbete.⁷ Trenden att skilja mellan påtvingad och frivillig prostitution syns tydligt i de olika FN organen.⁸ Även olika NGO: s⁹, där STV¹⁰, GAATW¹¹ och CATW¹² är några av de största på området, har en splittrad syn på prostitution. STV och GAATW delar synen med de s.k. Sex Worker Rights aktivisterna,¹³ medan CATW delar synen med olika prostitutions- och kvinnogrupper¹⁴. Behovet av att skilja begreppen åt rör diskussionen om frivillighet och samtycke. Kvinnohandel innehåller inslag av tvång, någon som tjänar på handeln och att ett bortförande finns med i bilden. Prostitution kan däremot vara frivillig enligt vissa. Förutom den "vanliga" prostitutionen kan alltså de utländska kvinnorna delas upp i offer för kvinnohandel och de som sökt sig utomlands med full insikt om att de ska arbeta som prostituerade och som sedan inte utsätts för någon exploatering.¹⁵ En del anser att det inte går att tala om "frivillighet" när det

⁷ BRÅ rapport 2000:4 "Förbud mot köp av sexuella tjänster", s. 11; RRV 2001:1 s. 85; KUT 2000:1 s. 9-11; "Mellan tvång och fri vilja", Nina Strandberg 1999.

⁸ Report of the Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime.

⁹ Non Governmental Organisation d v s en frivillig organisation oberoende av någon regering, som arbetar för ett visst ändamål.

¹⁰ Holländska organisationen, Foundation Against Trafficking in Women, som förespråkar en legalisering av prostitution och erkännande som ett yrke.

¹¹ Global Alliance Against Traffic in Women, som förespråkar en legalisering av prostitution.

¹² Coalition Against Trafficking in Women, som ser både prostitution och *trafficking in women*, som sexuell exploatering.

¹³ Samlingsnamn på prostituerade och andra från olika delar av världen, som anser att det verkliga problemet med prostitutionen är våldet de prostituerade utsätts för, som beror på de prostituerades illegala status och sociala stigma. De anser att kvinnorna ska få bestämma över sina egna kroppar och borde få sälja sexuella tjänster om de vill.

¹⁴ Prostitutionsgrupper sorterar under socialtjänsten och sysslar med gatuprostitution. Genom uppsökande arbete försöker de påverka kvinnor att lämna prostitutionen. Kvinnogrupper, t.ex. Kvinnoforum, är frivilliga organisationer, som sysslar med jämställdhetsarbete och förbättring av kvinnors rättigheter och hjälpa dem ur prostitutionen.

¹⁵ "Trafficking måste upp på regeringsnivå", Riksdag & Departement 2000:20 s. 8-9; "Children and Human Trafficking - operation "Cathedral", Interpol; "Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation", s. 3-7, 20-21; Referat från NOPUS seminarium 1997 "Prostitution i Europa", talare Ine Vanwesenbeeck; *Mellan tvång och fri vilja*, (STV, GAATW).

gäller prostitution, utan att det alltid rör sig om att kvinnorna på något sätt tvingats till prostitution och att myten om den lyckliga horan inte stämmer. De finns även dem som anser att diskussionen om samtycke är irrelevant, eftersom ingen kan samtycka till sådana otillbörliga förfaranden som kvinnohandeln innefattar. Denna sista ståndpunkt intar Sverige.¹⁶

2.3 Kvinnornas situation i hemlandet

De politiska, ekonomiska och sociala förändringarna som skett i Östeuropa under 1990-talet har försvårat kvinnornas situation i dessa länder. Det råder hög arbetslöshet bland kvinnorna och det saknas sociala skyddsnet. Det är ofta kvinnorna som har det primära ansvaret för barnen och de äldre. I flera fall är kvinnorna den enda inkomsttagaren i familjen utan reella möjligheter att finna ett arbete. Om de skulle få ett arbete är lönen låg, arbetsförhållandena dåliga och de utsätts ofta för sexuella trakasserier. När dessutom den sociala omsorgen inte fungerar, är det omöjligt för de kvinnor som får jobb, att kunna arbeta. För vissa kvinnor är sexuella tjänster och utlandsarbete de enda möjligheterna. Det finns mycket goda ekonomiska skäl till att kvinnor söker anställning i rikare länder. För en kvinna som lever under beskrivna förhållanden kan ett erbjudande om att arbeta som strip-tease dansös eller till och med prostituerad i Västeuropa framstå som ett godtagbart alternativ. I den post socialistiska blandningen av gamla traditioner och nya och västinspirerade ideal, kan detta vara ett sätt för den nya generationen att manifesteras egen fria vilja.¹⁷

Det finns dock få möjligheter att migrera legalt för att jobba. Kvinnorna måste förlita sig på mellanhänder och andra agenter. Ju striktare gränskontroller och ju mer lagstiftning som reglerar migrationen av arbetare, desto bättre jaktmarker för agenter som utnyttjar unga kvinnors drömmar om ett bättre liv.¹⁸

2.4 Rekryteringsprocessen

Rekryteringsprocessen går till på ungefär samma sätt, vare sig det rör sig om internationellt organiserade nätverk eller småskaliga ligor. De större ligorna ordnar sin verksamhet under en legal fasad, t.ex. i massage institut och solarier, och rekryterar och transporterar kvinnorna genom befintliga kanaler, som turism, artistförmedling, hushållsarbete och kontaktförmedlingar.¹⁹

¹⁶”Mellan tvång och fri vilja”; *“Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation”*, s. 21. (CATW).

¹⁷”*Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation*”, s 9; Rapport från Kvinnoforums seminarium 2000, *“Training and Capacity Building Against Trafficking in Women and Girls in the Baltic Sea Region”*, talare Anita Gradin; *“Kvinnohandel i EU via ansökarländerna”*, Riksdag & Departement 2000:20 s. 8-9.

¹⁸ *Trafficking in women for the purpose of sexual exploitation*, s. 9.

¹⁹ SOU 2001:14 s. 422; BRÅ rapport 2000:4 s. 29-30.

Flera polisutredningar i Europa visar att kvinnorna ofta känt till att de ska arbeta som prostituerade i destinationslandet, men inte i vilken omfattning och under vilka villkor. Det är också vanligt att de inledningsvis utlovats arbete som servitriser, hembiträde, barnflickor, dansöser och liknande. Det är däremot mindre vanligt att kvinnorna rövas bort med våld eller hot om våld. Rekryteringen kan ske genom släktingar och bekanta till kvinnan, som på något sätt kommer i kontakt med en agent, som erbjuder henne arbete utomlands, med eller utan vetskap om att det rör sig om sexuella tjänster. Kontakter kan förmedlas genom annonser i tidningar, där man ibland kan läsa mellan raderna att det rör sig om arbete inom sexindustrin. Kvinnorna kontaktas även på diskotek, barer och caféer. Det är inte ovanligt att kvinnor som redan arbetat som prostituerade i väst hjälper till att rekrytera kvinnor när de återvänt till hemlandet. Det förekommer även att kvinnorna köps upp i fattiga områden och sedan säljs vidare i den internationella handeln med människor för sexuella ändamål. I vissa fall står det klart att köpesumman ska betalas tillbaka genom arbete inom sexbranschen, i andra fall luras de anhöriga tro att det rör sig om ett vanligt arbete.²⁰

2.5 Hur handeln är organiserad

Kvinnorna transporteras med bil, lastbil, buss, tåg och båt. Sedan visumkravet avskaffats för flera Östeuropeiska länder är det relativt lätt att resa. Kvinnorna reser in som turister och allt som krävs är ett pass, falskt eller äkta, och att de kan visa att de har tillräckliga medel för sin försörjning. Här anger de namnet på sin kontakt person eller hallick i Sverige. De flesta kvinnorna kommer till destinationslandet genom något slags nätverk. Det finns även de som reser på egen hand och prostituerar sig.²¹

Det förekommer att agenter och mellanhänder säljer kvinnorna under resans gång. Den som ursprungligen tog kontakt med kvinnorna i deras hemländer behöver inte nödvändigtvis vara den som slutligen för dem in i landet. Det är just denna gränsöverskridande organiserade form av handel, med flera personer inblandade i olika led i handeln, som gör den så svår att upptäcka, utreda och bekämpa. Dessutom är ofta den lokala polisen inblandad i människohandeln, liksom gränsvakter och IOM misstänker även att lokalpolitiker är inblandade, eftersom ingenting görs för att bekämpa brottsligheten.²²

²⁰ SOU 2001:14 s. 422-423; KUT rapport 1999:16 s. 13-14.

²¹ SOU 2001:14 s. 422-423; KUT rapport 1999:16 s. 14. ; "Kvinnohandel i EU via ansökarländerna".

²² SOU 2001:14 s. 422-423; "Annonser täckmantel för slavhandel", Riksdag & Departement 2000:20 s. 9.

2.6 Kvinnornas situation i destinationslandet

Det är svårt att få information om kvinnorna från Östeuropa, eftersom de är motvilliga att ta kontakt med socialarbetare i Sverige. Kvinnorna kommer till ett främmande land, utan att kunna språket och utan att veta om även detta lands rättsväsende är korrupt. Det finns sällan någon för kvinnorna att vända sig till. På grund av erfarenheter från hemlandet, är kvinnorna rädda för polisen och vågar därför inte kontakta dem. Dessutom riskerar de att bli avvisade direkt, vilket de sällan vill. De har sökt sig utomlands för att arbeta, men inte under de förhållanden som de tvingas till. Beroende på vad de tvingats genomgå i utlandet, har de dessutom svårt att återvända hem. De är fyllda av skam och skuld. I flera länder, t.ex. Ryssland, där prostitution fördöms kraftigt och alla inblandade straffas, kommer kvinnorna att utestängas från samhället. Det är mycket vanligt att agenter lurar kvinnorna att tro att de betraktas som brottslingar och att polisen kommer att skicka tillbaka dem till deras överman, om de avslöjar sig. Ofta har de som organiserar handeln kontakter i hemlandet som känner till kvinnans bakgrund och släkt- och vänskapsförhållanden.²³

Agenterna betalar ofta resan och ordnar med lägenhet och kvinnorna förbinder sig att ersätta transportör eller agent för hans kostnader och utgifter. På så sätt står kvinnorna i skuld till dem för resa och uppehälle redan när de anländer. En skuld som de sedan måste arbeta av genom att utföra sexuella tjänster. Oavsett om en del av kvinnorna kände till detta innan, ändras villkoren när de kommit fram och de får inte så stor förtjänst som de blivit lovade, om någon alls. De kan ha blivit lovade flera tusen per kund, men får inte mer än 100-200 kr. För en del gäller den siffran deras förtjänst per dag. För detta ska de köpa underkläder, smink, kontantkort till mobiltelefon och annat de behöver utöver den mat som agenten skaffar fram. Inte sällan tar agenten ut överhyror för bostäderna de tillhandahåller och andra omkostnader, vilket medför att kvinnornas skuld bara stiger, utan att de har möjlighet att betala av den. Ofta tas deras pass ifrån dem, så de inte kan resa hem när de vill. I och med alla dessa omständigheter är kvinnorna helt utlämnade till agenterna.²⁴

Det är inte ovanligt att kvinnorna utsätts för misshandel, sexuella övergrepp och hot under sin utlandsvistelse. Hoten riktar sig inte bara mot dem själva, utan ofta mot anhöriga i hemlandet. Det är hot om våld, men även antydningar att familjen kommer informeras om vad kvinnorna håller på med i destinationslandet. Detta övergrepp syftar till att bryta ner kvinnornas självkänsla och möjliggöra ett fortsatt utnyttjande av dem i prostitution. På så sätt hamnar de i ett underläge, som både köpare av sexuella tjänster och agenter utnyttjar. Förhållandena kvinnorna lever under i övrigt kan vara mycket påfrestande. En del blir inlåsta eller hålls under övervakning på sådant sätt att de inte har någon större möjlighet att lämna sin bostad annat

²³ SOU 2001:14 s. 424; *Trafficking in women...* s. 10.

²⁴ SOU 2001:14 s. 423-424; KUT rapport 1999:16 s. 14-15; *Mellan tvång och fri vilja*.

än för att gå ner till en telefonkiosk för att ringa, eller för att möta en kund. Detta sker ofta under eskortering av någon i organisationen. De riskerar annars repressalier och tillrättavisningar av olika slag. De har inte möjlighet att själva bestämma hur mycket de vill jobba, utan kan tvingas gå på gatan tolv till femton timmar om dagen.²⁵

I Sverige har gatuprostitutionen minskat för prostitutionen inomhus. Det är vanligt att de sexuella tjänsterna istället utförs i kvinnornas bostad, hemma hos köparen eller i hotellrum. Kvinnorna utrustas numera med mobiltelefon, anskaffad av agenten, som enda kommunikationsväg.²⁶

2.7 Sammanfattande karaktärsdrag

Organisatören av handeln med kvinnor är bosatt i Sverige och har invandrarbakgrund. Han/hon tar främst hit kvinnor från sitt eget hemland. Därmed har de, de språkkunskaper och kontakter som krävs för att kunna rekrytera kvinnorna. Rekryteraren börjar med att skapa ett förtroendeförhållande till kvinnan. Inte sällan rekryteras de av en släkting eller bekant. Det händer även att kvinnor som tidigare varit prostituerade i verksamheten och som "arbetat upp sig", värvar nya kvinnor. De visar förståelse för kvinnans situation i hemlandet. De utnyttjar den genom att locka henne till ett bättre liv i väst, som svarar mot hennes önsknings, t.ex. hitta en man, ett hyfsat betalt arbete eller en bra förtjänst som prostituerad i Sverige. Offren som faller för de falska löftena är arbetslösa, prostituerade eller har lågbetalda yrken där de vardagligen utsätts för sexuella trakasserier. Inte sällan har de försörjningsansvaret för barn och äldre och det saknas ett socialt skyddsnät. De tillhör utsatta folk- eller samhällsgrupper, som diskrimineras av korrumpierad polis, rättsväsende och offentlig förvaltning. På grund av politiska, rättsliga, sociala och ekonomiska förändringar i Öst- och Centraleuropa, blir dessa kvinnor lätta offer för falska löften om ett bättre liv i väst.

Handeln består av flera olika moment. Flera moment kan utföras av samma person och arbetsuppgifterna är inte lika strikta som vid annan organiserad brottslighet. Det rör sig dock om flera personer som är inblandade, organisationen kan variera. Någon arrangerar resan till Sverige av de kvinnor som rekryterats. Någon transporterar dem till gränsen och någon annan för dem över gränsen. De tas emot av arrangören i Sverige, som ordnar med lägenhet, förmedlar kontakter och skjutsar kvinnorna till kunderna. Det rör sig om inomhusprostitution när utländska kvinnor är inblandade. Kunderna tas emot i kvinnornas lägenhet eller i hotellrum eller i kundernas hem. Kontakter knyts över mobiltelefoner. De inblandade undviker att tala i telefoner som kan avlyssnas och om de måste, talar de kortfattat eller i koder.

²⁵ SOU 2001:14 s. 423-424.

²⁶ BRÅ rapport 2001:4 s. 19-26, 30-31.

Arrangören ordnar och betalar kvinnornas resor till Sverige, en kostnad som kvinnorna förbinder sig betala tillbaka. Därmed hamnar kvinnorna i ett skuldförhållande till agenten redan när de anländer. När kvinnorna inser att de ska arbeta som prostituerade har skulden växt ännu mer och de har inga pengar att resa hem för. Därmed tvingas de in i prostitutionen tills gärningsmännen beslutar att de får åka hem. De kvinnor som känt till att de skulle arbeta som prostituerade finner att det ursprungliga avtalet om fördelning av förtjänsten inte längre gäller när de anlät till Sverige. Deras del av förtjänsten är betydligt lägre än avtalat. Även de står i skuld till arrangören, en skuld som stiger för varje dag, på grund av kostnader för kost och logi, och de tvingas arbeta av sin skuld. I flera fall fräntas kvinnorna sina pass och hålls inlåsta i lägenheter, utan möjlighet att åka hem när de själva vill. Varje gång de vill lämna lägenheten måste de kontakta någon i verksamheten, som kan eskortera dem. En del utsätts för våldtäkt, misshandel, droger och hot om våld mot dem själva eller deras familj och bekanta i hemlandet. Agenterna utnyttjar situationen i hemlandet för att bibehålla kontrollen över kvinnorna och försätta dem i underläge, så att de lätt kan utnyttjas i verksamheten och av köpare av sexuella tjänster. Kvinnorna saknar språkkunskaper och känner inte till det land de kommit till. Därför kan de luras att tro att de betraktas som brottslingar i Sverige, att även vårt samhälle är korrupt och att polisen kommer att skicka tillbaka dem till deras övermän om de anmäler sig.

2.8 Kvinnohandelns koppling till organiserad brottslighet

Handeln utgör en del av den organiserade brottsligheten genom att verksamheten är (1) ett samarbete mellan fler än två personer. Det rör sig inte om någon slumpmässig brottslighet, utan det finns en organisation bakom, där varje person har sin speciella uppgift. De flesta kvinnor kommer hit genom något sorts nätverk, stort eller litet. Till skillnad från annan organiserad brottslighet präglas kvinnohandeln mer av ett "familjeföretagande". Det rör sig om en snävare grupp. Alla medverkande är väl medvetna om hela verksamheten och de kopplas till varandra genom släktskap. I narkotikahandeln känner normalt inte de inblandade på olika led till varandra eller allas olika roller i verksamheten. Det behöver inte föregå någon kontakt över huvud taget mellan vissa nivåer. Deras koppling till varandra är helt annan än familj och släktskap. Sammansättningen av grupperna skiljer sig också åt. Det är fler kvinnor inblandade vid kvinnohandel, kvinnor utnyttjar kvinnor, och de har en framträdande roll i verksamheten med en plats högt upp i hierarkin. Inte sällan är det kvinnor som är delar av "hjärnan" i verksamheten. Vid narkotikabrottslighet består organisationen främst av män. De få kvinnor som är inblandade hamnar långt ner i hierarkin. Kvinnohandeln består av olika led. Några sköter rekryteringen av kvinnor i hemlandet. Någon står för transporten till Sverige, ibland säljs kvinnorna under resans gång. Någon upplåter sin

lägenhet till kvinnorna. Agenten med huvudansvaret för verksamheten, som arrangerar allt, ordnar med bostad, skaffar kunder och skjutsar kvinnorna till kundernas hem eller till hotellrum. De inblandade är släkt med varandra och deras inbördes solidaritet är stark. Ofta tillhör de maffian eller andra kriminella kretsar i sina hemländer. (2) Genom att använda olika former av kontroll och disciplin, hamnar deras offer i underläge och kan lättare utnyttjas. Det finns alltid någon i verksamheten som är med kvinnorna när de lämnar lägenheten. Agenterna känner till kvinnorna, deras familj och vänner, sedan innan. Rekrytering sker inte sällan via släktingar och bekanta. Kvinnorna lägger sin tillit till någon de känner, men i dessa fall är inte blod tjockare än vatten. Rekryterarna utnyttjar offrens redan svaga ställning i det samhälle de lever i. De tillhör ofta utsatta folk- eller samhällsgrupper. Flera av kvinnorna, som redan arbetar som prostituerade, ser sin chans att komma ur prostitutionen, som de flesta tvingats in i på grund av hög arbetslöshet, avsaknad av socialt skyddsnät, ofta med försörjningsbörda för barn och äldre. Andra tillhör folkgrupper, som diskrimineras av polis, rättsväsende och i den offentliga förvaltningen. Det rör sig om unga, fattiga, flickor och kvinnor, som drömmer om ett nytt och bättre liv. De lockas med seriöst och hyfsat betalt arbete i väst. (3) Verksamheten varar så länge den tillåts hålla på utan upptäckt, därefter sätts den i gång så fort omständigheterna tillåter det. (4) Organisationen har internationell anknytning. Arrangören är bosatt i Sverige och har invandrarbakgrund. Han/hon tar främst hit kvinnor från sitt eget hemland. Där kan de språket och har de kontakterna i hemlandet som krävs för att kunna rekrytera kvinnorna. De känner väl till kvinnornas situation i hemlandet och deras svaga punkter. (5) Kvinnohandeln innefattar moment av allvarlig brottslighet. Det rör sig om grovt otillbörligt utnyttjande av annans utsatta ställning. Kvinnor säljs som handelsvaror för sexuella ändamål. Kvinnorna hålls inlåsta i lägenheter, ett olaga frihetsberövande som i värsta fall föregåtts av kidnappning. (6) Gärningsmännen använder ett våldsamt beteende eller andra sätt att skapa skräck hos sina offer. Flera brott begås som tillsammans medverkar till att trycka ner kvinnorna. Det rör sig om våldtäkt och andra sexuella övergrepp, misshandel, olaga hot mm. Offren utsätts för fysiska och psykiska övergrepp i syfte att bryta ner dem, för att de ska hamna i underläge och lättare kunna utnyttjas i verksamheten. (7) Både stora och små nätverk, som sysslar med kvinnohandel, använder sig oftast av vanliga och kommersiella handels- och affärsvägar. En lägenhet hyrs ut som bostad och ibland används den även som arbetsplats åt de utländska kvinnorna. Antingen tar kvinnorna emot kunder i lägenheten eller skjutsas de till kundernas hem eller hotellrum av någon i verksamheten. Det rör sig uteslutande om inomhusprostitution när utländska kvinnor är inblandade. Kontakter knyts på caféer, barer och diskotek, på hotell och i restauranger. All kommunikation sker via mobiltelefoner, allt för att undvika upptäckt av polisen. Ofta uppges, som täckmantel, att kvinnorna är en släkting eller bekant till familjen, som vistas i Sverige som turist under några veckor eller månader. Lägenheten "lånas ut" till dem av "generositet". Kvinnorna transporteras tillsammans med agentens familj till Sverige, efter ett besök i hemlandet. Därmed ser det inte misstänkt ut i tullen. Så fort kvinnorna ska lämna sin lägenhet i Sverige,

eskorteras de alltid av någon i organisationen. (8) Penningtvätt är ett karaktärsdrag i den organiserade brottsligheten. Där kvinnohandeln göms bakom en legal fasad, i form av massageinstitut och solarier, omvandlas de svarta pengarna delvis till vita. Till skillnad från annan organiserad brottslighet agerar de flesta verksamheter av kvinnohandel under illegala former. De finns i den vanliga prostitutionen. Arrangören lever på inkomster han/hon får från den svarta verksamheten och bryr sig inte om att omvandla sina förtjänster till "rena" pengar. (9) Verksamheter av organiserad brottslighet utnyttjar inflytande på politisk nivå, i media, den offentliga förvaltningen, rättsväsendet och sociala och ekonomiska förhållanden i samhället. Detta gäller delvis även för kvinnohandeln. I flera av de öst- och centraleuropeiska länderna är det känt att polis och rättsväsende är korrupt. IOM tror att lokala politiker i hemlandet kan vara inblandade eftersom ingenting görs åt handeln. Offren luras tro att polisen kommer att skicka tillbaka dem till deras övermän om de anmäler sig och att de betraktas som brottslingar i Sverige och riskerar att hamna i fängelse. Därmed vågar kvinnorna inte kontakta polisen i destinationslandet. Detta är ett problem som även konstaterats av åklagare under utredningen av dessa brott. Att organisatören utnyttjar kvinnornas socialt och ekonomiskt utsatta situation är helt klart. Däremot har inte media lyckats användas till gärningsmännens fördel. (10) Liksom annan organiserad brottslighet motiveras verksamheten av vinstmöjligheterna. FN har uppskattat att kvinnohandeln omsätter nästan 7 miljarder dollar per år. Handeln är nästan lika lönsam som narkotikahandeln, men med betydligt mindre risker och lägre straffsatser. Att göra unga flickor och kvinnor till sexslavar kanske även motiveras av ett maktbegär hos gärningsmännen.²⁷

2.9 Bevissvårigheter

På grund av kvinnohandelns koppling till organiserad brottslighet, är den svår att styrka. Den göms ibland bakom legala fasader, verksamheten utnyttjar korruptionen i hemlandet, solidariteten mellan de inblandade är stark på grund av släktband. På grund av kvinnornas avsaknad av språkkunskaper och okunskap om samhället i det nya land de har kommit till utelämnas de till att tro på sina förövre. Det sägs att kvinnorna i Sverige tillhör en gråzon mellan offer och frivilligt prostituerade. De som är offer, är det av olika grad. Verksamhetens koppling till organiserad brottslighet och maffian medför att ingen av de inblandade är benägen att berätta någonting. En del kvinnor vill inte att det ska komma fram till deras familj eller resten av samhället att de sysslat med prostitution i Sverige. De riskerar att bli helt utfryssta i hemlandet, och håller sin tystnad på grund av det. Prostitution är inte en kriminell handling i Sverige, men likväl en vanärande handling. Därmed undantas offren från delar av vittnesplikten och behöver inte berätta om en för dem vanärande handling. Kvinnohandeln har rötter och grenar utspridda överallt. Flickornas familj, släktingar och andra umgängeskretsar

²⁷ Örnemark Hansen, Helen, "Penningtvätt – ett utvattnat begrepp?" 1998, s. 29-31.

är ofta inblandade och det kan därmed vara svårt att vittna om vad som hänt. Rädslan för repressalier och förskjutning i samhället är välgrundad. Myndigheterna och rättsväsendet i hemlandet är ibland en del av den organiserade brottsligheten och kan vara korrupt och det finns inget socialt skyddsnet som kan hjälpa kvinnorna i hemlandet.

2.10 Handeln i Sverige

I december 1997 ålades Rikskriminalpolisen att vara nationell rapportör i frågor om internationell handel med kvinnor för sexuellt utnyttjande.²⁸ Genom de förundersökningar som inrapporterats från 1998, kan konstateras att organisatören i samtliga fall är bosatt i Sverige och har invandrarbakgrund. Denne tar hit kvinnor främst från sitt eget hemland. Det kan bero på att kontakter redan finns i det landet och att språkkunskaper finns för att kunna rekrytera kvinnor till prostitution. I polisförhör har de flesta kvinnor uppgett att de känt till att de skulle försörja sig genom prostitution och att de skulle betala delar av sina inkomster till organisatören. När de väl kommit till Sverige har sen överenskommelsen fått nytt innehåll och de får arbeta mer och får behålla mindre av sina förtjänster än vad som avtalats från början. Kvinnorna har i vissa fall fått 100 kr per dag eller fått betala fast pris till organisatören varje dag, oavsett inkomst, för hans omkostnader. Dessa omkostnader kan ha varit avbetalning av resan till Sverige, kost, logi, lån av mobiltelefon, instruktioner, beskydd mm. I några fall har kvinnorna fått behålla 30-50 %. I snitt har de tjänat in 2500-3000 kr per dag, men en kvinna har i förhör uppgett att hon tjänade 67 000 på 11 dagar. Kvinnorna stannar allt från en vecka upp till tre månader och vistas i landet som turister.²⁹

Jag har tittat lite närmare på hur läget ser ut i Skåne och särskilt Malmö och Helsingborg, där det finns en hel del information om prostituerade främst från Ungern och Slovakien. Handel bedrivs i stor omfattning av bl. a zigenargrupper. Socialförvaltningens prostitutionsgrupp känner inte till någon gatuprostitution med dessa nationaliteter, vilket tyder på att det rör sig om lägenhets- och restaurang/klubb prostitution.³⁰

²⁸ KUT rapport 1999:16 s. 3, 5.

²⁹ KUT rapport 1999:16 s. 23-29, 34; RRV 2001:1 "Samverkan i gränskontrollen", s. 86.

³⁰ KUT rapport 2000:1 s. 20.

3 Rättslig reglering

3.1 Internationell reglering

3.1.1 FN – nivå

I december 2000 undertecknade Sverige FN-konventionen mot gränsöverskridande organiserad brottslighet och dess tilläggsprotokoll om bekämpande av människohandel för sexuella ändamål. I protokollet enas länderna om en gemensam definition av människohandeln och förbinder sig vidta lämpliga åtgärder för att effektivt bekämpa handeln och ge offren rättsligt och socialt skydd. Protokollet omfattar förebyggande, utredande och dömande av förövare till brotten, som är gränsöverskridande och sker genom organiserad brottslighet. De ratificerande staterna ska även skydda offrens privatliv och identitet och ge dem den assistans de behöver under de olika stadierna under utredningen och i den rättsliga processen och tillåta dem stanna kvar i destinationslandet tillfälligt eller permanent i vissa fall.³¹

I tilläggsprotokollet definieras handeln i art 3;

a) "Trafficking in person" shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payment or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs;

*b) The consent or a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;*³²

Konventionen träder i kraft när 40 stater ha ratificerat den.³³

³¹ The United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially women and children, art 1-8.

³² The Protocol, art 3; SOU 2001:14 s. 432-434.

³³ The U.N. Convention art 38.

3.1.2 EU – nivå

I december 2000 lämnade Kommissionen ett förslag till rådets rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel.³⁴ I förslaget anges en gemensam definition, likvärdig FN:s definition och medlemsstaterna uppmanas vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att brott enligt definitionen är belagda med effektiva, proportionerliga och avskräckande påföljder. Medlemsstaterna ska även säkerställa att offren får ett lämpligt rättsskydd och rättslig ställning och att de inte utsätts för ytterligare skada i brottsutredningar och det rättsliga förfarandet.³⁵

Förslaget definierar handeln i art 2;

Varje medlemsstat skall vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att rekrytering, transport eller överföring av en person, inklusive hysande, efterföljande mottagande och överföring av kontroll över honom eller henne är straffbart om syftet är att utnyttja honom eller henne i prostitution eller pornografiska framställningar eller produktion av pornografiskt material och;

- 1. tvång, våld eller hot, inklusive bortförande, brukas, eller*
- 2. svikligt förfarande eller bedrägeri brukas, eller*
- 3. missbruk av makt, inflytande eller påtryckning förekommer, eller*
- 4. någon annan form av övergrepp förekommer.³⁶*

Under det svenska ordförandeskapet har handel med kvinnor stått högt på dagordningen. Den 8-9 februari hölls ett informellt ministermöte i Stockholm med ministrar för rättsliga och inrikes frågor, där människohandeln diskuterades. Förslaget till rambeslut behandlades på rådsmötet den 28-29 maj 2001, men väntas inte kunna antas förrän tidigast i höst.³⁷

3.2 Svensk reglering

3.2.1 Inledning

Det finns ännu inget särskilt brott som tar sikte på handel med människor. 1998 års Sexualbrottskommitté lämnade ett betänkande den 6 mars 2001, som berör frågan. I väntan på mer specifika lagstiftningsåtgärder får de allmänna bestämmelserna användas, där det är möjligt.

³⁴ KOM (2000)854 "Förslag till Rådets rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel"; SOU 2001:14 s. 442-443.

³⁵ KOM(2000)854.

³⁶ KOM(2000)854, art 2.

³⁷ Pressmeddelande 2001-06-08 på www.eu2001.se.

3.2.2 Brottsbalken

I brottsbalken finns flera regler som skulle kunna bli tillämpliga vid handel med kvinnor för sexuella ändamål, t ex försättande i nödläge och koppleri.

I BrB 4:3 anges;

3 § Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, genom olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat sådant tvångstillstånd eller förmår någon att bege sig till eller stanna kvar på utrikes ort, där han eller hon kan befaras bli utsatt för förföljelse eller utnyttjad för tillfälliga sexuella förbindelser eller på något annat sätt råka i nödläge, döms till försättande i nödläge till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

I BrB 6:8-9 anges;

8 § Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Om en person som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får veta att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han eller hon, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

9 § Är brottet som avses i 8 § grovt, skall dömas för grovt koppleri till fängelse i lägst två och högst sex år.

Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Utöver dessa lagrum, kan även andra brottsbestämmelser bli aktuella, t.ex. människorov, olaga hot och hela kapitel 6 i brottsbalken.

3.2.3 Sexköplagen

Den 1 januari 1999 trädde lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster i kraft. Lagen är unik för Sverige och finns inte i något annat land.

Lagen anger att;

Den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse, döms – om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken – för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader.

För försök döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

Formuleringen anknyter till bestämmelsen om koppleri 6:8 BrB och innebörden och tolkningen av uttrycket bör vara densamma som där.³⁸

3.2.4 Utlänningslagen

I Utlänningslagen finns möjlighet att neka personer inresa till Sverige, om det kan antas att de kommer att försörja sig genom t ex prostitution eller inte har medel för sitt uppehälle. Det går även att avvisa en person som rest in i Sverige och som försörjer sig på t ex prostitution.

I UtL 4:2 anges;

2 § *En utlänning får vidare avvisas*

1. *om det kan antas att han kommer att sakna tillräckliga medel för sin vistelse i Sverige eller i något annat nordiskt land, som han tänker besöka, samt för sin hemresa,*
2. *om det kan antas att han under sin vistelse i Sverige eller i något annat nordiskt land inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt eller att han kommer att bedriva verksamhet som kräver arbetstillstånd utan att ha sådant tillstånd,*

Avvisning enligt denna paragraf får inte ske senare än tre månader efter utlänningens ankomst till Sverige och inte om utlänningen har visering eller uppehållstillstånd.

3.2.5 Lagstiftningsarbete

Det finns ännu inte något specifikt ”människohandelsbrott” i Sverige och därmed inte heller någon definition. Det otillbörliga förfarandet omfattas istället av olika regler i BrB, varav de viktigaste citerats ovan. För att uppfylla de internationella åtaganden som Sverige gjort i FN och EU krävs att lagstiftningsåtgärder vidtas på olika områden. För att få den effekt som eftersträvas i dokumenten, krävs ett särskilt brott som tar sikte på handel med människor för sexuell exploatering, där alla moment i handeln är straffbara.³⁹ Detta har också konstaterats av 1998 års Sexualbrottskommitté som lämnade sitt betänkande ”Sexualbrotten”, den 6 mars 2001. Kommittén anser visserligen att varken åtaganden i EU eller FN kräver att ett särskilt

³⁸ Prop. 1997/98:55 ”Kvinnofrid”, s. 136.

³⁹ Rskr. 2000/01:104 ”Meddelande från Kommissionen till rådet och parlamentet med förslag till rådets rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel”.

brott införs. Det finns redan straffbestämmelser som kan tillämpas, men kommittén anser att dessa inte är tillräckliga. De enskilda leden är idag kriminaliserade som olika brott. De fall som nått domstolarna har bedömts som koppleri eller grovt koppleri. Om misstanke finns även om andra brott kan åklagaren väcka åtal i s.k. brottskonkurrens. Domstolen har alltså goda möjligheter att vid en samlad bedömning av brottsligheten, tilldöma den ett högt straffvärde.⁴⁰

Sexualbrottskommittén konstaterar att flera förundersökningar, som inletts under åren 1998-2000, har lagts ned, bl. a. i brist på bevis, höga utredningskostnader och praktiska svårigheter med att utreda brotten. Som skäl för införande av ett särskilt brott anför kommittén till att börja med att en del handlingar som agenter, organisatörer och transportörer vidtar inte är straffbara alls. Det är ofta flera personer inblandade i verksamheten och det är angeläget att alla inblandade, även den som deltar i mindre mån, kan straffas, om dennes handlande varit en förutsättning för handeln. Ytterligare skäl är att de inledande, vilseledande åtgärderna inte ensamt är straffbara. Bestämmelsen *försättande i nödläge*, som vid första anblick kan tyckas direkt tillämplig, förutsätter ett tvångstillstånd redan från början. Eftersom många kvinnor tycks vara medvetna om att de ska syssla med prostitution och endast lurats beträffande omfattningen eller villkoren, är det tveksamt om bestämmelsen kan användas. Det är inte heller säkert att en kvinna som lurats hit till prostitution, kan anses ha hamnat i ett nödläge.⁴¹ Brottet har dock aldrig använts särskilt mycket. Få polisanmälningar gjordes år 1997 och endast en ledde till åklagarbeslut, ett beslut om åtalsunderlåtelse.⁴² Flera av de andra bestämmelserna kräver även att tvånget lett till ett visst resultat och att det omfattas av gärningsmannens uppsåt. Människohandel utgör en allvarlig kränkning av flera av offrens grundläggande fri och rättigheter. Det finns ingen enskild bestämmelse som täcker alla led och den särskilda karaktären av handel framkommer inte. Ytterligare som talar för en särskild straffbestämmelse är de nyligen antagna tilläggsprotokollen till FN:s konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet och harmoniseringen av rättssystemen i EU. En särskild bestämmelse bör tas in i BrB 4 kap.⁴³

⁴⁰ SOU 2001:14 s. 443-445,453-462.

⁴¹ SOU 2001:14 s. 456-457.

⁴² KUT rapport 1999:16 s. 37.

⁴³ SOU 2001:14 s. 456-462.

4 Förundersökningen

4.1 Allmänt

Förundersökning ska inledas så snart det finns anledning anta att brott förövat. Det krävs en preciserad brottsmisstanke, men gärningsmannen behöver inte vara känd. Inledandet kan ske formlöst eller genom ett formligt beslut. Förundersökningen har två huvudsakliga syften. Det ena är att utröna om brott föreligger, vem som är skäligen misstänkt och skaffa tillräcklig bevisning för att bedöma åtalsfrågan. Det andra är att bereda målet så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen. Förundersökningen inleds av polismyndighet eller åklagare. Har förundersökningen inletts av polis och är saken inte av enkel beskaffenhet ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagare så snart någon är skäligen misstänkt för brottet, s.k. åklagarinträde, eller i andra fall då det är påkallat av särskilda skäl, t.ex. om det rör sig om ett juridiskt komplicerat mål. När förundersökningen leds av åklagaren får han anlita biträde av polismyndighet och uppdra åt polisman att vidta åtgärder som hör till utredningen. Förundersökningen är i princip hemlig, för att undersökningen ska kunna bedrivas effektivt. Förundersökningsledaren har och ska ha initiativet i utredningen, det är hon som bedömer när den misstänkte ska höras, vem som ska vara närvarande under förhöret och vilka uppgifter den misstänkte får ta del av medan utredningen pågår. Det är hon som styr utredningen. En förundersökning avslutas med att den läggs ned eller genom beslut i åtalsfrågan.⁴⁴

Förundersökningen består dels av ett förberedande spanings- och efterforskningsarbete, kallat spaningsstadiet, dels av den utredning som följer sedan misstanke riktats mot viss person, kallat utredningsstadiet.⁴⁵

4.2 Spaningsstadiet

Polismyndigheten har inte någon ovillkorlig rätt att leda en förundersökning ens på spaningsstadiet. Om det är påkallat av särskilda skäl kan åklagaren ta över förundersökningsledningen trots att det inte finns någon skäligen misstänkt och ibland är hon även skyldig att göra det. Detta gäller oavsett brottets beskaffenhet och oavsett vilket stadium förundersökningen befinner sig på. Spaningskedet är i stort sett oregerat.⁴⁶

⁴⁴ RB 23 kap; SOU 1992:61 "namn" s. 269-289.

⁴⁵ SOU 1987:72 "namn" s. 292.

⁴⁶ SOU 1992:61 s. 273-274, 280-281.

Under spaningsskedet sker ett mer förutsättningslöst arbete där det gäller att ta fram väsentliga fakta kring händelserna, klargöra om det rör sig om brott och ringa in misstänkta.⁴⁷

Från spaning under förundersökningen ska skiljas den allmänna brottsspaning som polisen bedriver med anledning av sin uppgift att förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen och säkerheten. Sådan spaning förutsätter ingen konkret brottsmisstanke och sker med stöd av deras befogenheter i Polislagen. Mellan allmän brottsspaning och ett inledande av förundersökning kan vidtas åtgärder som brukar kallas förundersökningens förstadium. Hit hör primärutredning som polisman har rätt att göra med stöd av RB 23:3 och andra åtgärder som avser att skapa underlag för en närmare prövning av om förundersökning ska inledas eller inte. Detta kallas förspaning respektive förutredning. Förspaning avser ett utredningsarbete som är mer abstrakt än förutredningen och är inte i första hand inriktat på beslut om förundersökning ska inledas eller inte. Det kan röra undersökning av allmänna rykten. Förutredningen kan gå ut på att kontrollera ett tips polisen fått eller få kompletterande uppgifter från en anmälare. Så snart misstanken avser ett konkret brott är förundersökningströskeln nådd och RB:s regler direkt tillämpliga. I vissa avseenden tillämpas de analogt, men inte reglerna om tvångsmedel. Med hänsyn till legalitetsprincipen förutsätter de att förundersökning formellt inletts.⁴⁸

4.3 Utredningsstadiet

När det finns anledning anta att ett brott förövats ska förundersökning inledas. Det krävs en i någon mån preciserad brottsmisstanke, men den kan vara vag och oprecis och gärningsmannen okänd. Så snart det finns en skäligen misstänkt för brottet övergår arbetet i utredningsstadiet. I praktiken är gränsen dock inte så tydlig. Under utredningsarbetet kommer bevisfrågor i förgrunden. Tvångsmedel kan tillgripas i betydligt större utsträckning vare sig de är misstänkta, vittne eller målsägande och möjligheten att framtvunga bevisning ökar, t.ex. genom vittnesförhör. Inom straffprocessen gäller i princip fri bevisprövning och det finns mycket få begränsningar för vad som får åberopas som bevis. Det kan vara svårt att från början veta exakt vilka utredningsåtgärder som behövs. Utredningsstadiet medför vissa rättsverkningar för den som misstänkts, så som rätten till offentlig försvarare och dennes närvarande vid förhör. Någon sanningsplikt för vittnen och misstänkta gäller inte under förundersökningen. För det krävs att vittnesförhör sker vid domstol, men det är ovanligt. Det kan ske då det behövs bevisupptagning för att säkra vittnesmålet för framtiden. Det rör sig i dessa fall om bevisning som riskerar gå förlorad före huvudförhandlingen eller där en upptagning av bevisningen vid huvudförhandlingen skulle vara

⁴⁷ SOU 1992:61 s. 282; SOU 1987:72 s. 302-304.

⁴⁸ SOU 1992:61 s. 271-272; SOU 1987:72 s. 296; Helmius, Ingrid "Polisens rättsliga befogenheter vid spaning" 2000, s. 22-24.

svår eller mycket kostsam. Alla åtgärder som vidtas under förundersökningen dokumenteras i ett förundersökningsprotokoll. Det ges sedan in till rätten i samband med åtal och tjänar som underlag för beslut i åtalsfrågan och åklagarens förberedelse av talan. Trots principen om omedelbarhet och bästa bevisning har det blivit allt vanligare att utsagor under förundersökningen kommit att åberopas vid huvudförhandlingen. Därför har innehållet och utformningen av förundersökningsprotokollet stor betydelse.⁴⁹

4.4 Tvångsmedel

4.4.1 Allmänt

För att upprätthålla en effektiv brottsbekämpning har polisen möjlighet att använda olika tvångsmedel. Användningen av tvångsmedel innebär ett ingrepp i den enskildes personliga integritet, som företas i myndighetsutövning. Varje ingrepp måste ha mycket starka motiv. De är därför noga reglerade. Polisens intresse av att förebygga och beivra brott är det argument som bukar användas för att motivera att tvångsmedel används i brottsutredningar. Det man får ut av intrånget anses väga över integritetsintrånget. Några av tvångsmedlen innebär ett allvarligare ingrepp, t.ex. hemlig teleavlyssning, teleövervakning och kameraövervakning. Dessa är också mer begränsade i sitt tillämpningsområde.⁵⁰

Reglerna om tvångsmedel förutsätter att förundersökning formellt inletts och är inte tillämpliga på förstadier till förundersökningen. Användning av tvångsmedel beslutas av åklagare eller domstol. Villkoren för att de olika tvångsmedlen ska kunna tillämpas varierar. Tvångsmedlen i brottmål regleras i RB 23-28 kap, lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, lag (1975:295) om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat och lag (1995:1506) om hemlig kameraövervakning. Förutsättningarna framgår klart av lagtext, därför följer nedan endast en kort genomgång av några av de tvångsmedel, som får användas vid grövre brottslighet.⁵¹

För all tvångsmedelsanvändning gäller tre allmänna principer. Dessa principer, som knyter an till innehållet i RF 2:12, är ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen. Ändamålsprincipen innebär att en myndighets befogenhet att använda ett tvångsmedel ska vara bundet till det ändamål för vilket ett tvångsmedel beslutats. Behovsprincipen innebär att en myndighet får använda ett tvångsmedel endast när det finns ett påtagligt behov och mindre ingripande åtgärder inte är tillräckliga.

⁴⁹ SOU 1992:61 s. 273-276; SOU 1987:72 s. 296.

⁵⁰ Flyghed, Janne, "Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet" 2000, s. 69-72; Helmius, s. 125.

⁵¹ SOU 1992:61 s.272-275.

Proportionalitetsprincipen innebär att tvångsätgärden i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet ska stå i rimlig proportion till det man vill uppnå med åtgärden.⁵²

4.4.2 Häktning och anhållande

Häktning och anhållande regleras i RB 24 kap. Den som *på sannolika skäl är misstänkt för ett brott*, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållanden eller någon annan omständighet finns risk för att han avviker eller håller sig undan på något sätt, undanröjer bevis eller försvarar utredningen på annat sätt eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. Häktning beslutas av rätten på ansökan av åklagaren vid en häktningsförhandling. Rätten ska sedan sätta ut ett datum för när åtal måste vara väckt. Vid behov får åklagaren begära omhäktningsförhandling, om förundersökningen inte hinner bli klar inom utsatt tid. Ny förhandling måste hållas med två veckors mellanrum. Om det finns skäl att häkta någon får denne anhållas om det finns synnerliga skäl, i väntan på ytterligare utredning. Beslut om anhållande meddelas av åklagare. Häktningsframställning måste sedan ske inom tre dagar och förhandlingen hållas inom fyra dygn. Finns skäl att anhålla någon får polisman i brådskande fall gripa denne även utan anhållandebeslut.⁵³

4.4.3 Beslag

Beslag regleras i RB 27:1-17. Enligt huvudregeln får föremål tas i beslag om de *skäligen kan antas ha betydelse för utredningen* eller vara skäligen avhänt genom brott eller på grund av brott förverkat. Vad som sägs om föremål gäller även i princip skriftliga handlingar. Särskilda bestämmelser finns i 2 § och 3 §. Beslut tas av förundersökningsledare eller åklagare. En polisman får ta föremål i beslag som påträffas vid verkställighet av gripande, anhållande, häktning, husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning. I andra fall krävs ett föregående beslut av åklagare, om det inte är fara i dröjsmål. Det finns då ingen regel om hur länge beslaget får bestå, men den drabbade kan begära rättens prövning av beslutet. Om rätten fastställer beslaget ska även tid, inom vilken åtal ska väckas, sättas ut.⁵⁴

4.4.4 Hemlig teleavlyssning

Hemlig teleavlyssning regleras i RB 27:18, 20-25. Tvångsmedlet innebär att samtal eller andra telemeddelanden, som befordras till eller från ett telefonnummer, en kod eller annan teleadress, i hemlighet avlyssnas eller tas

⁵² Rskr 2000/01:41 "Hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning vid förundersökning i brottmål under år 1999" s. 2-3.

⁵³ RB kap 24.

⁵⁴ SOU 1995:47 "Tvångsmedel enligt 7 och 28 kap. RB samt polislagen" s. 95-97.

upp genom ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av innehållet i meddelandet. För att sådan avlyssning ska få ske krävs att någon är *skäligen misstänkt för ett brott* för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Det är även tillåtet vid förberedandebrott om de är belagda med straff. Det krävs att åtgärden är *av synnerlig vikt för utredningen* och att avlyssning endast sker av telefonnummer som kan antas komma användas av den misstänkte. Tvångsmedlet har anpassats till den tekniska utvecklingen som äger rum på teleområdet. Teleoperatörer är skyldiga att se till att teleavlyssningen kan verkställas. Det kan användas både för avlyssning av telefonsamtal i fast och mobilt nät och för upptagning av annan kommunikation, som telefax och datakommunikation. Avlyssningen kan, med vissa begränsningar, ske också utanför allmänt tillgängliga telenät, t.ex. i större företag, däremot inte av interna telefoner, som t.ex. porttelefon. Beslut fattas av rätten på ansökan av åklagaren. Det hemlighållande som det innebär kräver att det ges en särställning i förhållande till de flesta andra tvångsmedel.⁵⁵

4.4.5 Hemlig teleövervakning

Hemlig teleövervakning regleras i RB 27:19-25. Tvångsmedlet innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om telemeddelanden som har expedierats eller beställts till eller från en viss teleadress eller att sådana meddelanden hindras från att nå fram. Man kan alltså få information om vem som har ringt ett visst nummer. Det får användas vid förundersökning av brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader. Det är även tillämpligt vid de förberedande brotten för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, om sådan gärning är belagd med straff. I övrigt gäller motsvarande regler som vid hemlig teleavlyssning.⁵⁶

4.4.6 Husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Husrannsakan regleras i RB 28:1-10. Tvångsmedlet ger rätt till undersökning av hus, rum eller annat slutet förvaringsställe. En husrannsakan kan vara reell eller personell. Vid reell husrannsakan söker man efter föremål som är underkastade beslag eller för att utreda någon särskild omständighet som kan ha betydelse för utredning om brott. Det kan ske om det *förekommer anledning att brott förövats* för vilket kan följa fängelse. Personell husrannsakan företas då polisen söker en person. Huvudregeln är att det får ske oavsett brottets svårighetsgrad. Kroppsvisitation regleras i RB 28:11, 13-15. Det avser undersökning av kläder och annat som någon bär på sig och väskor och paket och andra

⁵⁵ RB 27:18, 20-25; Rskr. 2000/01:41 s. 3; Helmius s. 132-134, 137-143; "Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning", SvJT 1992 s. 529-548, Krister Malmsten; "Underlätta avlyssning för polisen", Riksdag & Departement 1995:29 s. 6.

⁵⁶ RB 27:19-25; Rskr. 2000/01:41 s. 3; Helmius s. 134.

föremål som någon har med sig. Kroppsbesiktning regleras i RB 28:12-15. Tvångsmedlet avser undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prover från människokroppen och undersökning av sådana prover. Kroppsbesiktning innebär en mer långtgående undersökning än kroppsvisitation. Det får användas om det finns anledning anta att ett brott begåtts på vilket kan följa fängelse. Kroppsbesiktning kräver att den som undersöks är skäligen misstänkt för brottet, medan kroppsvisitation kan vidtas även mot annan om det finns synnerlig anledning att anta att åtgärden skulle leda till det åsyftade resultatet.⁵⁷

4.4.7 Hemlig kameraövervakning

Hemlig kameraövervakning regleras främst i lagen om hemlig kameraövervakning (1995:1506). Tvångsmedlet innebär att fjärrstyrda TV-kameror, andra optisk-elektroniska instrument eller därmed jämförbara utrustningar används för hemlig optisk personövervakning, utan att manövreras på plats. Sådan övervakning får ske i huvud sak under samma förutsättningar som gäller för hemlig teleavlyssning. Det krävs att förundersökning formellt inletts och att någon är skäligen misstänkt och att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. Övervakningen får endast avse en plats där den misstänkte kan antas komma att uppehålla sig. Beslut fattas av rätten på ansökan av åklagare. Lagen trädde i kraft den 1 februari 1996 på begränsad tid. Riksåklagaren och RPS har i en gemensam skrivelse till regeringen anfört att den hemliga kameraövervakningen är ett värdefullt och personalbesparande komplement i polisens spaningsarbete. Lagens giltighetstid har förlängts, nu senast till utgången av år 2001.⁵⁸

⁵⁷ SOU 1995:47 s. 84-86, 89-90.

⁵⁸ Skr. 2000/01:41 s. 3; Prop. 1999/2000:96; Helmius s. 173-175.

5 Riktlinjer för utredning av handel med kvinnor

5.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för viktiga aspekter vid utredning av handeln med kvinnor och ge riktlinjer för hur förundersökningen ska bedrivas. Materialet grundas på riktlinjer dels de utfärdade för grov och organiserad brottslighet i allmänhet, dels de utfärdade med särskild tanke på kvinnohandel. Det skriftliga materialet med riktlinjer för spaning och utredning av handel med kvinnor, är tunt och fylls ut av samtal jag fört med Kammaråklagare Mikael Björk och Kriminalinspektör Kajsa Wahlberg och där fotnot saknas rör det sig om egna slutsatser. Frågor som kommer att besvaras är; hur spaningsskedet ser ut och hur kvinnohandeln upptäcks. Vilka kännetecken som finns genom den kunskap man kan få genom att läsa om hur brottet organiseras och vilka kännetecken som vanligen medför upptäckt av handeln och var resurser och kraft ska koncentreras. Hur bör utredningen löpa vidare, efter att någon blivit skäligen misstänkt för brott, vilka tvångsmedel kan användas och var ska resurser och kraft koncentreras för att utreda kvinnohandeln.

5.2 Spaningsstadiet

5.2.1 Spaningsmetoder

Spaningsstadiet ansvarar främst polisen för, i sin brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamhet. Kvinnohandeln upptäcks under polisens spaning mot andra brott, i samband med spaning mot köpare av sexuella tjänster och koppleriverksamheter. Handeln uppmärksammades först för ett par år sedan. I och med införandet av Sexköpslagen riktades insatser från polisen för att kontrollera lagens efterlevnad och de stötte då på kopplerihärvor, med internationell anknytning.⁵⁹ Polisen får även in tips om att prostitution bedrivs med utländska kvinnor, dels från allmänheten, dels från andra myndigheter. Någon kan ha lagt märke till att utländska flickor bor i en lägenhet som ofta besöks av flera olika män eller anmäler bråk som kan ha uppstått där. Det händer även att köpare av sexuella tjänster ringer in anonyma tips om telefonnummer till prostituerade kvinnors mobiltelefoner.⁶⁰ Spaningsarbetet är till en början inriktat mot gatuprostitutionen för att man sedan ska kunna komma åt

⁵⁹ SOU 2001:14 s. 427; BRÅ rapport 2000:4 s. 32.

⁶⁰ KUT rapport 2001:3 "Handel med kvinnor – lägesrapport 3, 1 jan – 31 dec 2000", s. 20; BRÅ rapport 2000:4 s. 21-26.

koppleriverksamheter och kvinnohandel, samt den dolda inomhus prostitutionen.⁶¹

Kvinnorna upptäcks även i polisens utlännings- och gränskontrollerande verksamhet, när de försöker ta sig in i landet. Gränspolisens misstankar om koppleriverksamhet med internationell anknytning väcks, när flera flickor uppger samma namn eller namn på en hos polisen känd hallick, som kontaktperson. Gränspolisen vid färjeterminaler med persontrafik från Polen, Estland och Lettland är observanta på att handel med kvinnor kan förekomma. De frågar ofta ut kvinnor som reser ensamma om medel för uppehälle och adress i Sverige. Om de uppger en s.k. garant, som kontaktperson, kontrollerar de om denne finns i polisregistret. Om en passkontrollant misstänker att en kvinna kommer att prostituera sig anmäls detta till KUT. Vid övriga gränsövergångar ägnas ingen särskild uppmärksamhet åt bekämpning av handel med kvinnor, av vare sig polisen, kustbevakningen eller migrationsverket.⁶² Ofta nekas kvinnorna inresa och de skickas tillbaka direkt om de uppger namnet på en känd hallick, utan att deras försök registreras med uppgifter tillgängliga för andra gränsövergångar. De kan sedan dyka upp vid en annan gränskontroll för ett nytt försök.⁶³ Här bör polisen i fler fall påbörja en förutredning för att få sina misstankar bekräftade och kunna bedöma om förundersökning ska inledas. När tillräcklig misstankegrad är uppnådd kan gärningsmannen häktas direkt, eller i sin utevaro och efterlysas via Interpol och Europol.⁶⁴

Uppmärksamheten om handel med kvinnor bör öka vid gränserna. De kvinnor som upptäcks vid gränsen och misstänks resa in i landet för att prostituera sig, bör förhöras närmare om omständigheterna kring sin resa. Gränspolisen bör anmäla sina misstankar och även sprida uppgifter om kvinnorna och deras kontaktperson vidare till andra gränskontroller. När samma namn börjar cirkulera som kontaktperson bör polisen påbörja sin primärutredning för att kontrollera uppgifterna och bedöma om förundersökning ska inledas.

Polisens spaningsarbete bör syfta till att styrka prostitution. Vilka tvångsmedel har man tillgång till? Vilken misstanke finns om brottets grad, rör det sig om grovt koppleri eller koppleri av normalgraden? Vid grovt koppleri kan hemlig teleavlyssning användas. Genom telefonavlyssning och telefonlistor från teleövervakning kan tillräcklig misstankegrad uppnås för att ett tillslag ska vara befogat och det är läge att ta in den eller de misstänkta för förhör. Ofta finns risk att den misstänkte förstör bevis eller stör utredningen på annat sätt eller fara att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet. Därmed kan domstol behöva häkta den misstänkte. Tillslaget bör planeras noga. Åklagarinträde bör ske i god tid före ingripandet. För att säkerställa att alla avsedda utredningsåtgärder vidtas är

⁶¹ BRÅ rapport 2000:4 s. 21.

⁶² RRV 2001:1 s. 87-89.

⁶³ RRV 2001:1 s. 87-89; KUT rapport 2000:1 s. 27.

⁶⁴ KUT rapport 2001:3 s. 22-23; Helmius s. 52.

det viktigt att före ingripandet ge klara direktiv om vad som ska göras. Det ska finnas direktiv om hur misstänkta och bevispersoner ska säkras och om vad och hur de ska höras. Förhørsledare, och vid behov tolk, ska vara utsedd. Det kan i vissa lägen vara värdefullt om tolken finns med redan vid ingripandet.⁶⁵

5.2.2 Köparna av sexuella tjänster

I och med att lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster trädde i kraft den 1 januari 1999, kan man inte längre tvinga köparna av sexuella tjänster att vittna. De har nu möjlighet att åberopa undantaget från vittnesplikten i RB 36:6. Ett vittne får vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja att vittnet eller någon närstående till vittnet, har förövat en brottslig eller vanärande gärning.⁶⁶

Eftersom sexköpsbrotten utgör en möjlighet till att upptäcka kvinnohandeln, bör dessa inte ha den låga prioritering som de verkar ha hos polismyndigheterna.⁶⁷ Detta beror antagligen på deras låga straffvärde och att flera ifrågasätter lagen i sig.

5.3 Utredningsstadiet

5.3.1 Ramen för utredningen

Fall av internationell handel med kvinnor för sexuella ändamål är komplicerade och svåra mål. Därför bör åklagaren träda in som förundersökningsledare relativt tidigt. Det är viktigt med goda kontakter mellan utredaren hos polisen och åklagaren, så att hon genast blir insatt i alla relevanta omständigheter.⁶⁸ En grundläggande inställning vid brottsutredningar är att de inledningsvis ska bedrivas på bred front. I alla utredningar måste dock prioriteringar göras. Gränser måste av naturliga skäl sättas på arbetets omfattning, vilket kan innebära att antal hörda och sedermera åberopade vittnen måste begränsas. I många vardagliga mål styrs åklagaren av processekonomiska överväganden när hon bestämmer vilken bevisning som ska åberopas. Det gäller att åberopa tillräcklig, men inte överflödiga, bevisning. Sådana begränsningar görs emellertid normalt inte vid utredning av grova våldsbrott. Detta gäller även vid annan allvarlig brottslighet. I mål om grova brott måste principerna för åberopande av bevisning vara andra. Intresset av att grova brott utreds och att

⁶⁵ RKP/KUT "Riktlinjer om utredning av koppleri/handel med kvinnor" 2000; Riksåklagarens metoderapport 1997:1 "Säkerhet och skydd för bevispersoner – åtgärds katalog" s. 8.

⁶⁶ RB 36:6; SOU 2001:14 s. 465.

⁶⁷ BRÅ rapport 2000:4 s. 23, 45; 2000/01Juu14 "Försäljning av sexuella tjänster"; "Kvinnohandel i EU via ansökarländerna", Riksdag & Departement 2000:20 s. 8-9.

⁶⁸ RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 14.

gärningsmannen fällt till ansvar är så stort att bevisfrågan här måste bedömas särskilt noga. Processekonomiska skäl får inte på något sätt styra åklagarens beslut i denna del. Alla utredningsåtgärder ska vidtas oavsett om detta innebär viss överbevisning. Det finns flera skäl för att det i vissa fall kan vara lämpligt att åberopa "överbevisning". Det kan kännas lättare för bevispersonen att lämna besvärande uppgifter om den misstänkte, om hon vet att hon inte är ensam om att göra det. Om någon av dessa åberopade bevispersoner "bortfaller", kan rättegången ändå genomföras och åtalet styrkas. Om uppgifter återtas kan likformigheten i upprepade uppgifter från flera hörda personer vara en styrka – alla kan ju inte vara missförstådda av förhørsledaren.⁶⁹

Kvinnohandel innefattar allvarlig brottslighet, som företas i organiserade och gränsöverskridande former. Brotten är ofta svåra att styrka beroende på dess internationella karaktär, där gränser inte är ett hinder, utan medarbetare i organisationen finns i alla berörda länder. De kvinnor som utgör vittnen i dessa mål är ofta den avgörande bevisningen på att kvinnohandel bedrivits. I och med den väl organiserade brottsligheten, där de inblandade ofta känner till kvinnorna, deras familjer och vänner, har de möjlighet att övervaka kvinnorna både under och efter målets avgörande. Rädslan för repressalier för den som vittnar är stor. Det är vanligt att kvinnorna tar tillbaka uppgifter de lämnat tidigare i polisförhören. Behovet av vittnesmål är stort och faran för att förlora ett vittnesmål är lika stor. Här bör åklagaren inte göra några begränsningar i antalet hörda eller åberopade vittnen, för att försäkra sig om att hon kan styrka åtalet och att gärningsmännen blir fällda för så grova gärningar som de faktiskt begått.

5.3.2 Dokumentation

Innan det finns ett färdigt förundersökningsprotokoll har en mängd utredningsåtgärder genomförts av olika utredningsmän. Åklagare eller domstol har beslutat om tvångsåtgärder, polisförhör har hållits, resultat av hemlig teleavlyssning och teleövervakning har utvärderats. Under tiden utredningen pågår, kan det vara svårt att bedöma vilka uppgifter som kommer att få slutlig betydelse för utgången i målet. Det är därför angeläget att alla åtgärder i utredningen dokumenteras. Det finns inget uttryckligt förbud mot att videofilma förhör under förundersökningen. Metoden får anses godtagen i praxis. Att vittnesförhören videofilmas är önskvärt, men kan verka hämmande på den hörde. Vittnet måste naturligtvis godkänna att förhöret videofilmas.⁷⁰ Dokumentation av bevispersoners uppträdande, påverkan och eventuell rädsla bör ske.⁷¹

⁶⁹ Riksåklagarens metodrapport 1995:1 "Grova våldsbrott", s. 45, 71-72; RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 14-15, 22.

⁷⁰ "Grova våldsbrott" s. 69.

⁷¹ RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 9.

Det är vanligt att kvinnorna tar tillbaka uppgifter när bevisupptagning sker längre fram i utredningen. Att då kunna spela upp videoband från förhör, hjälper åklagaren att styrka brott ändå. Det händer ibland att vittnesförhören med kvinnorna videofilmas vid bevisupptagning vid domstol utan huvudförhandling eller förhör vid utländsk domstol. Det borde emellertid inte röra sig om undantag, utan regel. Det är dock inte alltid kvinnorna vill ställa upp på att videofilmas.

Vid sammanställning av förundersökningsprotokoll ska åklagare och polis samråda. Det ska innehålla allt som är av betydelse för utredningen. Syftet är att det dels ska utgöra en sammanställning av utredningen, dels ge en möjlighet till kontroll av de åtgärder som vidtagits. Tvångsmedel ska, oavsett deras resultat, alltid redovisas. Teleavlyssning som inte åberopas kan dock undantas från denna regel enligt Riksåklagaren.⁷²

5.3.3 Tvångsmedel

5.3.3.1 Hemlig teleavlyssning, teleövervakning och kameraövervakning

Om det finns skäligen misstanke om grovt koppleri och det är av synnerlig vikt för utredningen kan tvångsmedlet hemlig teleavlyssning användas, efter att förundersökningen inletts. Det är däremot inte möjligt vid koppleri av normalgraden. Då kan däremot hemlig teleövervakning användas. Åklagaren ansöker hos tingsrätten, som fattar beslut om åtgärden. Avlyssningen och övervakningen får endast ske av telefoner som den misstänkte kan antas komma att använda. Avlyssningen brukar vara ett bra komplement för att bekräfta misstankar om koppleri. Hemlig kameraövervakning kan också användas för att bekräfta misstankar om bordellverksamhet. Det används dock inte så ofta.

5.3.3.2 Häktning

Normalt finns det fara för att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet eller "förstör bevis". Den misstänkte kan försöka påverka eller hota kvinnorna eller ta kontakt med medarbetare i hemlandet och hota familj och vänner där. Det kan därför bli aktuellt med häktning.

5.3.3.3 Husrannsakan, beslag och kroppsvisitation

I beslut om husrannsakan ska anges vilken lokal, vilket fordon och vilka övriga förvaringsutrymmen som husrannsakan avser och vad som är ändamålet med den.⁷³ Vid tillslag mot den som misstänkts för koppleri görs

⁷² RÅ: s Åtgärds katalog s. 20 jfr. Krister Malmsten, *Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning*, SvJT 1992 s. 529 ff.

⁷³ RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 8.

husrannsakan av den misstänktes bostad, bil och de prostituerades lägenhet, för att söka tecken och bevis på att bordellverksamhet bedrivits. Föremål som kan tas i beslag för bevis kan vara anteckningsblock med meddelanden och telefonnummer. Det kan finnas fotografier av flickorna, som inte går att förklara på annat sätt än att de utgör en form av visitkort. Inredning och kläder i lägenheten kan ibland verka avslöjande. Mobiltelefoner och inprogrammerade nummer däri, samt uppgifter i datorer, kan bevisa hur kommunikation och planering skett.⁷⁴

5.3.4 Polisförhör med kvinnorna

All erfarenhet visar att möjligheten att lösa brott minskar om det dröjer innan utredningen kommer igång. Spår hinner förstöras, den misstänkte kan hinna flytta sin verksamhet eller förbereda sig inför polisingripandet genom att påverka vittnen. Minnet av händelser blir sämre ju längre tiden går. De händelser som lämnas spontant vid första mötet, ligger ofta närmast sanningen. Det är därför viktigt att fånga upp alla dessa uppgifter och föra dem vidare till den som kommer att svara för den fortsatta utredningen. De mest lämpade förhørsledarna bör tas i anspråk. Det krävs god människokänedom för att få en så riktig redogörelse som möjligt. Det är viktigt att förhöret anpassas efter vem det är man ska förhöra. Förhör i en normal förundersökning hålls vanligtvis av en eller två polismän, men det är inte ovanligt att försvarare, åklagare och någon annan är med. Det finns ett stadigt ökat behov av experter på olika områden även utanför den traditionella sakkunskapen.⁷⁵

Vittnesmålen från offren för kvinnohandel är ofta den avgörande bevisningen. Det är därför angeläget att förhören med dem blir noggranna och att det ställs "rätt" frågor vid polisförhören. Det är viktigt att ordentliga identitetsuppgifter samlas in från kvinnorna. Förutom personlig formalia som namn, födelsedatum, nationalitet och adress, bör även föräldrarnas identitet klagöras, så man underlättar att lokalisera kvinnorna för ytterligare förhör, och så att man kan få en uppfattning om hur insatt kvinnornas familj har varit. Här kan finnas bevisuppgifter av värde att inhämta. Det bör även utredas om kvinnorna haft en äkta eller falsk id-handling och om de haft tillgång till denna under vistelsen i Sverige. Vilken bakgrund har kvinnorna, hur har de rekryterats, vilka resvägar har de tagit och på vilket sätt har de transporterats? Vilken vetskap hade kvinnorna innan de kom till Sverige, har de blivit lurade eller haft full insikt om verksamheten? Hur har deras livssituation varit i Sverige, har de gått på gatan eller bedrivit sin verksamhet inomhus i lägenhet eller på hotellrum? Hur har deras verksamhet varit organiserad, har de haft nyckel till sin bostad och kunnat lämna lägenheten när de velat utan repressalier eller diskussioner? Hur har penningfördelningen varit, hur mycket har de tjänat in, om de

⁷⁴ "Riktlinjer vid förundersökning av koppleri/handel med kvinnor".

⁷⁵ "Grova våldsbrott", s. 47-51, 53, 61; RRV 1999:30 "Brottmålskedjan – i Sverige och andra länder", s. 56.

överhuvudtaget känner till det och hur mycket har de fått behålla? Detta är frågor man bör ställa vid polisförhören och utreda närmare.⁷⁶

När det gäller kvinnohandel kräver detta särskilt utbildad personal, med god kunskap om vilken situation kvinnorna kan befinna sig i, om de utsatts för påverkan eller verkar rädda för repressalier. Deras förtroende för myndigheter är ofta urvattnat. I många av kvinnornas hemländer är den lokala polisen inblandad i verksamheten och rättsväsendet korrupt och kvinnorna törs därmed inte heller anförtro polisen i Sverige sina uppgifter. Det bör vara samma personal som hanterar målen om kvinnohandel. Samarbetet mellan polis och åklagare underlättas av att samma åklagare har hand om målen.⁷⁷ Det hade varit värdefullt om åklagaren och någon från en prostitutionsgrupp, en kvinnogrupp eller någon liknande socialarbetare var närvarande vid polisförhören och att förhöret videofilmades. Det krävs personer med erfarenhet och god kunskap om handel med kvinnor närvarande.

5.3.5 Bevisupptagning utom huvudförhandling

Det är viktigt att få så detaljerade förhör med kvinnorna som möjligt och helst ska en bevisupptagning vid domstol göras, för att höja utsagans bevisvärde vid en rättegång. Det kan ske genom bevisupptagning utom huvudförhandling, eftersom förundersökningen inte hinner bli färdig innan kvinnorna avvisas. Det krävs att det sker skyndsamt, eftersom kvinnor avvisas direkt om det kommer fram att de sysslar med prostitution. För bevisupptagning bör en misstänkt finnas. Vittnet kallas då till bevisupptagning vid en tingsrätt. Det är en fördel om förhören tas upp på video för att stärka deras bevisstyrka. Man måste dock ha i åtanke att en videoinspelning kan verka hämmande på förhörspersonen. Det bör även utredas om vittnets utsaga påverkas av att den misstänkte är närvarande och man bör i så fall överväga att vittnet får avlägga sin berättelse i dennes utevaro. För att bevisvärdet ska bli så hög som möjligt är det angeläget att försvarare och åklagare är närvarande med möjlighet att ställa frågor. Är vittnet målsägande bör även målsägarbiträde närvara. Tolk brukar också vara en nödvändighet. Ett vittne har, enligt RB 36:6, rätt att vägra yttra sig angående omständighet som innebär att vittnet avslöjar egen eller närståendes brottslig eller vanärande handling. Prostitution har ansetts vara en sådan vanärande handling.⁷⁸

⁷⁶ "Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor"; KUT rapport 2000:1 19-20; "Grova våldsbrott", s. 51; RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 9.

⁷⁷ Detta sker i Malmö för sexköpsbrotten och har visat sig uppskattat av polisen och underlättat samarbetet mellan polis och åklagare, se BRÅ rapport 2000:4 s. 22-23, 26-27.

⁷⁸ "Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor"; KUT rapport 2000:1 s. 19-20; SOU 2001:14 s. 468.

5.3.6 Begäran om internationell rättshjälp

Normalt hinner man inte göra en bevisupptagning utom huvudförhandling innan kvinnorna avvisas och skickas hem, vilket sker direkt i anslutning till polisförhören, då det ännu inte behöver finnas någon misstanke om koppleriverksamhet eller kvinnohandel. Det går då att begära internationell rättshjälp av myndigheterna i kvinnornas hemländer genom UD eller inofficiella kanaler. Här måste dock stor försiktighet råda. Många av de länder kvinnorna kommer ifrån har en myndighetsstruktur inklusive rättsväsende som är korrupt eller de kan vara en del i den organiserade brottsligheten av handeln med kvinnor från deras länder. För att få uppgifter från utlandet måste den svenska förundersökningsledaren lämna ut de uppgifter och misstankar de har, vilket kan komma att hamna hos fel personer. Detsamma gäller när utredare söker efter uppgifter om misstänkta personer. Här är det en stor fördel om det finns inofficiella kanaler att använda, eftersom man då har ett annat förtroendeförhållande från båda håll. Den som utreder målet bör ta reda på hur processen går till i den aktuella kvinnans hemland. Vid förhör vid utländsk domstol är det viktigt att detta går rätt till för att stärka bevisvärdet så mycket som möjligt. Utredaren ska försäkra sig om att en auktoriserad tolk finns tillgänglig, att åklagare och försvarare är med under förhören och kan ställa frågor. Även målsägarbiträde bör finnas. För att ytterligare höja utsagens bevisvärde är det bra om förhören videofilmas. Vid beslut om videofilmning får man ha i åtanke de nackdelarna av hämmande effekt videofilmmandet kan ha på vittnet. Det är inte alltid utländska myndigheter förstår den tidsnöd som föreligger, därför kan påtryckningar om påskyndande behövas.⁷⁹

5.3.7 Samarbete över gränserna

Det är inte bara mellan nationella gränser det krävs ett samarbete. Även mellan myndigheter i Sverige är detta efterfrågat. Samarbetet mellan polis och åklagare måste fungera och spaningsgrupper, prostitutionsgrupper och utlänningsrotlar måste samla sin kompetens för att kvinnohandelns alla aspekter ska komma fram i utredningen. Att ansvaret för olika frågor kring prostitution, som koppleri, handel med kvinnor och köp av sexuella tjänster, är uppdelat på olika nivåer i polisorganisationen gör att vissa ärenden "faller mellan stolarna", och inte riktigt hör hemma någonstans, vilket försvårar utredningen.⁸⁰ Gränskontrollerna har en viktig uppgift. De är ofta de första som får kontakt med potentiella och eventuella offer för kvinnohandeln. Det krävs en närmare undersökning, genom förhör av kvinnorna. Namnen på kvinnorna sin påträffas och som kan misstänkas vara del i kvinnohandel borde vidarebefordras till andra myndigheter. Namn på försörjare eller kontaktperson som kvinnorna uppger bör också vidarebefordras.⁸¹ I och med

⁷⁹ "Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor"; Samtal med kammaråklagare Mikael Björk vid besök på andra åklagarmyndigheten i Malmö, 2001-06-01.

⁸⁰ BRÅ rapport 2000:4 s. 23.

⁸¹ "Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor".

den starka kopplingen mellan migrationsfrågor och bekämpning av människohandel, krävs att de som arbetar med migrationsfrågor i gränskontroller utbildas om handeln. Utbildningen bör ske både utifrån ett straffrättsligt samt ett mänskorätts perspektiv.⁸²

5.4 Kvinnornas roll i utredningen

5.4.1 Inledning

Som jag redogjort för i tidigare kapitel, går åsikterna isär om prostitution överhuvudtaget ska ses som sexuell exploatering. Vid Kvinnoforums seminarium den 1 september 2000 menade samtliga talare att alla kvinnor, både de som prostituerat sig frivilligt och de som tvingats till prostitution, blivit lurade på något vis. Bland de närvarande fanns representanter från utrikesdepartementet, åklagarmyndigheten i Stockholm, rikskriminalpolisen och socialförvaltningen i Stockholm.⁸³ Den internationella hållningen är dock något oklar. Länderna har inte lyckats komma överens här och därför tvingats kompromissa. Det talas i vissa sammanhang om tvång och frivillighet. Ofta görs en åtskillnad mellan prostituerade och offer för kvinnohandel. De kvinnor som fallit offer för kvinnohandeln finns på samma plats som de som prostituerat sig frivilligt. Därför glöms de lätt bort. De behandlas sällan som brottsoffer och avvisas också ofta direkt så snart de påträffas. Det sker även utan polisförhör och utan att någon utredning görs om de fallit offer för kvinnohandel.⁸⁴ Jag anser att alla kvinnor som rekryterats till Sverige för att arbeta här och sedan lurats i förhållande till hur de ska försörja sig eller på vilka villkor, är offer för kvinnohandel. Därmed har kvinnorna rätt att bli behandlade som brottsoffer, inte enbart att få statusen som vittnen eller målsäganden. Att man internationellt sett måste acceptera en annan gränsdragning angående vem som är offer för att möjliggöra ett internationellt samarbete, borde inte medföra något hinder för hur man i Sverige väljer att behandla kvinnorna.

5.4.2 Samhällets skyldighet att stödja brottsoffer

Samhället har en skyldighet att stödja dem som fallit offer för brott. Det finns ännu ingen särskild myndighet som tagit sig an uppgiften att stödja offren. Däremot finns ideellt arbetande s.k. brottsofferjourer, som ett komplement. Det personliga bemötandet hos de myndigheter som kommer i kontakt med brottsoffer i sin yrkesutövning måste förbättras. Det gäller oavsett om de är företrädare för rättsväsendet, hälso- och sjukvården eller

⁸² KUT 1999:16 s. 8.

⁸³ RRV 2001:1 s. 91; Rapport från Kvinnoforums seminarium, Svenskt nätverk mot trafficking av kvinnor och flickor, "Training and Capacity Building Against Trafficking in Women and Girls in the Baltic Sea", den 1 sep 2000.

⁸⁴ IOM News Release, no 805, från den 8 mars 2001; Samtal med åklagare, Mikael Björk.

inom socialtjänsten.⁸⁵ När kvinnorna påträffas ska behovet av läkarvård bedömas. Man bör dokumentera deras beteende när de grips och på polisstationen, hur de uppträder, om de verkar påverkade eller rädda vid de tilltalades närvaro. De kan vara de i behov av målsägarbiträde.⁸⁶

Ett problem för rättsväsendet är kvinnornas ovilja att lämna uppgifter på grund av rädsla för de inblandade i verksamheten. Mot bakgrund av detta finns skäl för att på olika sätt stödja offer, målsägande och vittnen inför, under och efter utredningen och rättegången.⁸⁷ Man bör notera bevispersonernas förklaringar till ändrade uppgifter och vara uppmärksam på hennes allmänna uppträdande. Åklagaren kan framställa ett formellt yrkande om att förhören vid huvudförhandling hålls i den tilltalades utevaro, så snart misstanke föreligger om att dennes närvaro kommer påverka bevispersonens vilja och förmåga att medverka eller uttala sig.⁸⁸

5.4.3 Förslag på stödåtgärder

Att kvinnorna som fallit offer för handeln inte får den behandling som de borde, beror säkert på okunskap om handelns kännetecken och vilka metoder man ska använda för att upptäcka den. Detta ser jag som ett argument för ett ökat horisontellt samarbete mellan olika myndigheter, så att kompetens från olika områden kan spridas vidare. För att ta tillvara på kvinnornas roll i utredningen bör socialarbetare i prostitutionsgrupper, kvinno- och brottsoffergrupper vara en del i utredningen. Att kvinnorna utgör brottsoffer är något som man fått upp ögonen på ganska nyligen.⁸⁹ Någon socialarbetare borde vara med vid polisförhören och vid kompletterande förhör, med möjlighet ställa frågor utifrån sina ämnesområden. Polis och åklagare har som främsta uppgift och intresse att utreda brott och därmed kommer kvinnornas situation som eventuella brottsoffer i skymundan. Utbildning och informationsspridning över myndighetsgränser hade varit önskvärt. Kvinnorna har som brottsoffer och målsägande rätt till målsägarbiträde. Jag ser även ett behov av att en annan form av stödperson anordnas i vissa fall. Eftersom flera av kvinnorna är brottsoffer och har fått utstå mycket traumatiska upplevelser under sin vistelse här, kan de behöva någon att tala med, som inte är polis eller juridiskt ombud. Ofta är kvinnorna rädda för vad som ska hända dem och vågar därför inte anförtro myndigheter i Sverige vad som hänt. De ändrar och tar ofta tillbaka sina vittnesmål. För att få kvinnorna att känna sig säkrare bör de därför vid behov få tillgång till någon som kan stötta dem under utredningens och rättegångens gång.

⁸⁵ "Ett privilegium och en utmaning att få stödja brottsoffer", Thomas Bodström, 2000-12-11; RPS rapport 1989:1 "Brottsofferjour – en handledning för polisens medverkan i brottsofferverksamhet" s. 9-10, 13.

⁸⁶ RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 9.

⁸⁷ RÅ:s "Grova våldsbrott" s. 77.

⁸⁸ RÅ: s "Åtgärds katalog", s. 25.

⁸⁹ RRV 2001:1 s. 90-91.

Att kvinnorna får statusen av brottsoffer och målsägande och behandlas därefter, borde göra dem mer benägna att berätta vad de varit med om, än om de bara är vittnen i en rättegång. De har inget att vinna på att stjälp sin tidigare hallick annat än av hämndlystnad, samtidigt som de hotas av repressalier om de säger något. Det kan vara en reparerande faktor att få veta att man är ett offer och att människor bryr sig om det man fått genomlida. Därmed får kvinnorna stöd inför framtiden att inte acceptera att de utsätts för detta en gång till.

6 Praktikfall

6.1 Inledning

På besök på Internationella åklagarmyndigheten i Malmö fick jag ta del av akterna i två mål med klar koppling till handel med kvinnor, där de tilltalade åtalades för grovt koppleri enligt 6:9 BrB. Det första rättsfallet rör koppleri i större omfattning och kommer därför att ta upp mer utrymme än det andra rättsfallet. Olika aspekter kommer fram ur rättsfallen. I det första fallet framgår de olika skedena i förundersökningen särskilt tydligt, varför jag kommer att lägga en stor tyngdpunkt på hur den gick till där, som ett typiskt exempel. I det andra fallet kommer koncentrationen ligga vid att visa hur handeln med kvinnor kan se utifrån ett verkligt fall. Målen och förundersökningarna kommer att utvärderas och analyseras utifrån ett kvinnohandelsperspektiv. Om det föregående kapitlet utgjorde en studie av teori riktar detta kapitlet in sig på praktik och vilka förändringsbehov som finns.

6.2 Rättsfall 1

6.2.1 Kovacs-målet

I målet⁹⁰ åtalades Robert och Edit Kovacs för att tillsammans och i samförstånd i Malmö förövat koppleri. Detta har skett genom att de från någon tidpunkt i september – 4 dec. 1999 främjat och på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjat flera kvinnors tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. De har uppburit i vart fall en del av deras förtjänst och i syfte att hon skulle prostituera sig ordnat resor från Ungern till Malmö och bostad i Malmö. De har även hjälpt dem fastställa taxor för olika sexuella tjänster. Robert har försett dem med mobiltelefoner som används i deras prostitutionsverksamhet, förmedlat köpare av sexuella tjänster och skjutsat kvinnorna till möten med dessa.⁹¹

Under 1998 och 1999 fick polisen uppgifter om att prostitutionsverksamhet pågick i Malmö och att kvinnor från Östeuropa transporterades till Malmö för att jobba som prostituerade. Spaningsverksamhet sattes igång i juli 1998. Man började kartlägga omfattningen av verksamheten i november 1999. Från den 18 april 1999 sågs Robert K med två kvinnor, födda 1976 och 1977, som båda jobbat på en porrklubb i Ungern. I en lägenhet anträffas två kvinnor, som uppgav att de skulle besöka en vän och hänvisade till Robert

⁹⁰ Mål B 579-00 från Malmö tingsrätt.

⁹¹ Åklagarens gärningsbeskrivning i stämningsansökan C02-5-2256-99 s. 2– 3.

Kovacs telefonnummer. I september 1999 cirkulerade uppgifter om att Robert K tillhandahöll ytterligare en ungersk flicka.⁹²

Förundersökning inleddes den 21 dec. 1999 mot Robert K på grund av misstankar om grovt koppleri. Följande dag lämnade tingsrätten tillstånd till *hemlig telefonavlyssning*. Avlyssningen avsåg Roberts hemtelefonnummer och hans mobil. Senare lämnade tingsrätten även tillstånd till *hemlig telefonövervakning* av två av de mobilnummer, som cirkulerat, som användes av flera av de påträffade prostituerade kvinnorna som uppgett Roberts namn och telefonnummer. Den 6 jan 2000 inleddes *fysisk spaning* mot Robert K och den 21 jan 2000 meddelades tillstånd till *hemlig kameraövervakning* av fastigheten där en lägenhet låg, där kvinnorna bodde och hade sin verksamhet. Under spaningen fann man en koppling mellan fastigheten och Robert K. Han besökte den ofta. På lägenhetsdörren stod namnet Edit Kovacs. Lägenheten användes av en yngre kvinna och den besöktes av män och av Robert K i anslutning till männens besök. Edit K hade kontrakt på lägenheten och misstankar uppkom att hon var inblandad i verksamheten. Förundersökning mot henne inleddes därför den 18 jan 2000. Ett par dagar därefter ansågs det inte längre försvarbart att låta verksamheten fortsätta, varför man ingrep den 25 jan 2000. Den dagen hade en man gått in i lägenheten och kommit ut igen efter 23 min. Senare på kvällen greps både Robert och Edit Kovacs, när de var på väg till lägenheten. Samma dag gjordes *husrannsakan* på olika platser. Vid husrannsakan i den övervakade lägenheten stod en säng i köket och en kvinna och de två övervakade mobiltelefonerna påträffades. Undersökning av telefonerna skedde och man fann inprogrammerade nummer till en annan prostituerad och till Robert K i båda. Man tog i *beslag* ett falskt pass, en röd plastdress med kedja och en blå sidendress, en biljett för bussresa mellan Budapest – Malmö, en lapp med Roberts hemtelefonnummer och bilder på två flickor i utmanande positioner. Husrannsakan skedde även i Roberts bostad. Där påträffades telefonnummer till kvinnornas mobiler och lappar med anteckning om dag, tid och ett herrnamn. Det fanns även en kopia av postinbetalning för exakt samma belopp som biljettpriset. Vid husrannsakan av Roberts bil fann man en anteckningsbok med kvinnornas mobilnummer. Vid kroppsvisitation av Robert fann man ytterligare en mobil samt foton på en av de utländska flickorna. Alla handlingarna togs i beslag. Efter undersökning av alla telefoner framkom att telefontrafiken dem emellan varit tät. En av flickorna identifieras och man kontaktar hennes föräldrar. Flickan är anmäld försvunnen sedan ett tag tillbaka.⁹³

Häktningsframställan gjordes angående Robert och Edit enligt RB 24:1, p2 och p3 och åklagaren begär även tillstånd för restriktioner enligt RB 24:5 a. Eftersom kvinnorna befunnit sig i landet illegalt ska de avvisas direkt enligt Util 4:2, p2. Bevisning riskerar därmed gå förlorad eller med svårighet kunna föras, varför åklagaren begär att bevisupptagning utom

⁹² B 579-00 från Malmö Tingsrätt s. 5 -6.

⁹³ B 579 – 00 s. 6-8 och förundersökningsprotokoll i målet.

huvudförhandling ska hållas med en flicka från Lettland, som åkte hem när hon förstod att hon skulle behöva syssla med prostitution. Uppskov meddelas eftersom det inte finns någon tolk närvarande. När förhöret ska hållas befaras det att hon inte berättar fullständiga och sanningsenliga uppgifter i Roberts närvaro, varför förhöret fortsätter inom stängda dörrar och i hans utevaro, s.k. överhörning.⁹⁴ Via UD görs en begäran om rättshjälp i form av förhör vid ungersk domstol med tre andra kvinnor. Vid två av förhören i Ungern närvarar även den svenska åklagaren och en kriminalinspektör. Åklagaren tvingas göra två framställningar om förlängd tid för åtals väckande och en omhäkningsförhandling hålls, eftersom förundersökningen inte kan avslutas inom föreskriven tid.⁹⁵

Åklagaren anser sig kunna styrka åtal för grovt koppleri mot makarna Kovacs och väcker åtal. Som muntlig bevisning i målet åberopade åklagaren de tilltalades uppgifter, fem medätalades uppgifter, som åtalats för köp av sexuella tjänster, uppgifter från och vittnesmål med tre av de inblandade kvinnorna. Den skriftliga bevisningen utgjordes av beslagen man tagit vid husrannsakan av kvinnornas lägenhet och Roberts bostad, samt bil och vad man fann vid kroppsvisitationen av honom. Det var ett förfalskat pass, anteckningsboken med telefonnummer, diverse lappar med meddelanden, kopia av biljett, undersökning av mobiltelefonnummer, fotografier, biljettbokningar, chart angående telefon övervakning och uppteckningar från hemlig telefonavlyssning.⁹⁶

6.2.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten gör bedömningen att åtalet för grovt koppleri är styrkt i båda fallen och dömer de tilltalade till tre års fängelse. Med hänsyn till verksamhetens omfattning har Robert K hänsynslöst utnyttjat flickorna, som varit av utländskt ursprung och därför särskilt utsatta samt beroende av honom. En av flickorna var under 18 år, vilket Robert K känt till. Därmed bedöms brottsligheten som grov. Den brottslighet som makarna Kovacs befunnits skyldiga till anses vara av den art och ha ett sådant straffvärde att annan påföljd än fängelse inte kan komma ifråga. Fängelsestraffet bör enligt tingsrätten sättas längre än minimistraffet för grovt koppleri, såsom åklagaren yrkat i målet. Ordföranden var skiljaktig och ansåg att storleken på den otillbörliga ekonomiska vinningen inte blivit utredd och att något tvång inte visats i målet. Han ansåg inte heller att kvinnornas bristande språkkunskaper skulle ha medfört att de varit beroende av Robert Kovacs. Vidare framförde den skiljaktige att det inte framkommit annat än att kvinnorna kommit till Sverige frivilligt och frivilligt prostituerat sig här. De måste ha varit fullt införstådda med att de i viss utsträckning skulle ha varit i behov av hjälp för att klara sig här. Följaktligen utgör brottsligheten koppleri

⁹⁴ RB 36:18, RB 37:3.

⁹⁵ Förundersökningsprotokoll och inlagor i akten till mål B 579-00.

⁹⁶ Stämningsansökan s. 4-5.

av normalgraden och påföljden borde stanna vid fängelse i ett år respektive åtta månader.⁹⁷

6.2.3 Hovrättens bedömning

De tilltalade överklagade till Hovrätten med i stort sett oförändrade uppgifter. Hovrätten uttalar sig beträffande bevisvärderingen av vittnesmålen upptagna utom huvudförhandling inför ungersk domstol med tre av kvinnorna och av ytterligare en kvinna inför Malmö tingsrätt enligt följande;

*”Rent allmänt kan sägas att vittnesutsagor som upptagits utom en domstols huvudförhandling har ett lägre bevisvärde än utsagor som lämnats i samband med en sådan förhandling. Vid förhören med Beata---, Livia---, och Agnese---, har emellertid åklagaren och de båda försvararna varit närvarande och haft möjlighet att ställa frågor. Detta medför att bevisvärdet av uppgifterna från dessa förhör får anses vara klart högre än om motsvarande uppgifter hade lämnats under förundersökningen. Förhören har emellertid hållits på ungerska språket och översatts till svenska. Översättningen har i vissa delar ifrågasatts av de tilltalade och en del oklarheter och tvetydigheter angående vissa uttryck föreligger enligt hovrättens mening alltjämt. Vad som nu sagts har medfört att hovrätten har iakttagit försiktighet såvitt gäller värderingen och tolkningen av de aktuella utsagorna.”*⁹⁸

Hovrätten finner vidare mot bakgrund av vad som är styrkt i målet att Robert K främjat kvinnornas prostitutionsverksamhet i betydligt större omfattning än han själv medgett. Det framstår för hovrätten, liksom för tingsrätten, att det är uppenbart att Robert K erhållit någon form av ersättning för den hjälp han gett flickorna. Av utredningen framgår visserligen inte i vilken omfattning han fått del av flickornas förtjänst. Varje sådan ersättning som Robert K fått, måste enligt hovrätten vara att anse som otillbörlig. Därmed anser hovrätten det styrkt att Robert K såväl främjat som på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjat flickornas prostitution. Robert och Edit K anses ha begått gärningarna tillsammans och i samförstånd och de döms därför i medgärningsmannaskap. Angående omständigheten att brotten ska bedömas som grova, anser hovrätten att utredningen ger vid handen att kvinnorna rest hit på eget initiativ och bedrivit sin prostitutionsverksamhet på det sätt de själva bestämt. Inget tyder på att de inte har varit fria att åka hem till Ungern om de önskade eller att makarna K utövat något tvång mot dem. Med hänsyn härtill kan det inte anses att makarna K utnyttjat flickornas utländska bakgrund på ett sådant sätt att brotten av denna anledning är grova. Mot bakgrund av vad som anförts och med en samlad värdering av koppleriverksamhetens omfattning och det sätt som den bedrivits på anser hovrätten att brotten visserligen är allvarliga men

⁹⁷ Mål B 579-00 s. 29.

⁹⁸ Mål B 622-00 s. 7.

inte så grova i den bemärkelsen som krävs enligt brottsbalken. Robert och Edit K döms därför till koppleri av normalgraden, enligt 6:8 BrB. Straffet sänks därmed till ett års respektive 8 månaders fängelse för de tilltalade.⁹⁹

6.3 Rättsfall 2

6.3.1 Sztojka-målet

I detta mål¹⁰⁰ åtalas Janos Sztojka för att ha förövat grovt koppleri. Sztojka har från någon gång under tiden i maj 1998 till hösten 1999 främjat och på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjat några flickors tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Detta har skett genom att han har ordnat och betalt deras resa från hemlandet till Malmö, ordnat med bostad, förmedlat kunder, skjutsat dem till köpare av sexuella tjänster och uppburit hela eller en del av deras förtjänster. Åtalet omfattar sex stycken flickor. Till stöd för att brottet ska bedömas som grovt anför åklagaren att Sztojka främjat prostitution i stor omfattning och att han visat hänsynslöshet genom att hans koppleriverksamhet varit inriktad på utländska kvinnor, som till följd av sin bakgrund varit särskilt utsatta, genom att främja prostitutionen av en flicka som vid tillfället var 14 år och genom att behålla några av flickornas pass, så de varit helt hänvisade till honom.¹⁰¹

Under 1998 och 1999 pågick prostitution, ”i olika fraktioner”, i Malmö. I oktober 1998 anmäldes en slovakisk medborgare, född -84, som försvunnen. Hon upptäcktes senare vid utresa i Trelleborg. Med anledning av påträffandet kontaktades hennes mor. Modern uppgav via slovakisk polis att båda hennes döttrar hölls kvar i Sverige mot deras vilja och att de tvingats prostituera sig. I november 1998 fanns misstankar om att ytterligare en flicka bedrev prostitution i Sztojkas regi. I december påträffades två till utländska flickor i en lägenhet i Malmö, som saknade pass. De kontaktades av Sztojka, som kom med ett av passen. Han hördes av svensk polis om systemen till den försvunna flickan och uppgav att han inte kände till henne. Ärendet avskrevs på grund av att brott inte kunde styrkas. Ett år senare i september 1999 inkom uppgifter om en annan flicka, som bedrivit prostitution i Sztojkas regi i Helsingborg.¹⁰²

Förundersökning mot Sztojka inleddes den 22 november 1999 på grund av misstanke om grovt koppleri. Därefter förekom *fysisk spaning* och *hemlig teleavlyssning* mot Sztojka. Dessa åtgärder gav dock inget resultat. Med anledning av vad som kom fram i ett polisförhör som hölls i Slovakien den 20 januari 2000, *anhölls* Sztojka i sin frånvaro och *greps* en vecka senare. Den 25 februari hölls vittnesförhör av polisen i Stenungsund med den yngre

⁹⁹ Ibid. s. 9 -13.

¹⁰⁰ Mål B 751-00 från Malmö tingsrätt.

¹⁰¹ Åklagarens stämningsansökan i C02-6-178-00 i mål B751-00, s. 1-2.

¹⁰² Domen i mål B 751-00, s. 4.

system som anmälts försvunnen, där hon förnekar all prostitution och fräntar Sztojka allt ansvar. Ytterligare två av de påträffade flickorna hörs av polisen i Ungern, där de berättar att de prostituerat sig i Sztojkas regi i Sverige. Uppgifterna från polisförhören med flickorna är samstämmiga. Vid *bevisupptagning inför slovakisk domstol* drygt en månad senare tar systrarna och deras mor tillbaka anklagelserna och förnekar all prostitution. De kan inte förklara varför de ljugit för polisen. Ett par veckor senare erhåller åklagarmyndigheten i Malmö en rapport upprättad av lokalpolisen i Slovakien. Av den framgår att familjen blivit hotad i samband med bevisupptagningen och nu är villiga att höras på nytt. Vid bevisupptagning med de två andra flickorna tar en tillbaka sina uppgifter från polisförhören och uppger att hon ljugit om allt, utan att kunna förklara varför. Misstankar väcks att även dessa flickor utsatts för hot. Åklagaren begär *målsägandeförhör per telefon* med systrarna, som under förhöret befinner sig vid Rikskriminalpolisen i Galanta, Slovakien. Trots att åklagaren i sin *begäran om internationell rättshjälp* angav flickorna som målsägande, har de hörts under ed. Samtliga *vittnesmål videofilmas* och delar av dem tar tingsrätten sedan del av. Vid det förnyade förhöret per telefon uppger de två systrarna inte riktigt samstämmiga uppgifter och en del omständigheter förblir en gåta.¹⁰³

Den yngre system, Livia, har vid sitt telefonförhör berättat att Janos Sztojka, när de kommit till Sverige och var på väg till familjen Sztojkas bostad, talade om för henne och system att de skulle ligga med karlar. Hon var då bara 13 år och ville inte, men det blev så i alla fall och detta var något som systrarna inte diskuterade med varandra. Även hennes syster ska ha sagt att hon inte ville prostituera sig till Janos. De bodde i en lägenhet, som tillhörde en bekant till Janos och fick mat ditskickat av hans hustru. Janos brukade hämta systrarna i bil och köra dem till kundernas hem. Kunderna lämnade pengar till Janos. Hon hämtades 3-5 ggr per dag, hela tiden var det nya kunder. Efter fyra månader sålde Janos hennes syster och sa att hon skulle på semester, men hon kom aldrig tillbaka. Janos tvingade henne att använda droger några gånger. Anledningen till att hon vid polisförhöret den 25 februari förnekade all prostitution var att hon var rädd för att bli utvisad om hon sa sanningen. Att hon lämnade oriktiga uppgifter vid bevisupptagningen i Slovakien berodde på att en släkting till Janos hotat att skicka maffian på henne och hennes syster om de vittnade mot Janos. Nu vågar hon däremot vittna eftersom den slovakiska polisen kommer varje dag till hennes familj och de står under polisens beskydd. Poliskapten Molnar umgås med hennes mamma.¹⁰⁴

Den äldre system, Claudia, har uppgett att det var meningen att systrarna skulle jobba på en restaurang i Sverige och stanna så länge de själva ville. Efter två veckor talade Janos om att de skulle syssla med prostitution och de flyttade då från Janos bostad till en annan lägenhet. Hon prostituerade sig för

¹⁰³ Domen s. 4-5.

¹⁰⁴ Domen s. 15-16.

att Janos tvingade henne till det. Janos kom med kunderna till lägenheten och de valde vem av systrarna de ville ha. Sen åkte de med Janos till kunderna och kunderna betalade sedan Janos. Hon uppger att de var hemska och att hennes lillasyster grät hela tiden. De vågade inte kontakta polisen och de hade inte någon egen nyckel till lägenheten. Hon uppger vidare att Janos sålde henne till en bekant i Göteborg för att hon grälade. Hon arrangerade senare ett fritagningsförsök av sin lilla syster för att de sedan tillsammans skulle kunna återvända till Slovakien. Under flykten bodde de i en bil i en skog i en månad. De var rädda för Janos, som hade skickat folk efter dem. När systrarna vittnade inför domstolen i Slovakien var de hotade. Om de vittnade skulle de bli ihjälslagna. En släkting till Janos förmådde henne skriva ett brev den 17 mars, där hon felaktigt tog tillbaka sina anklagelser mot Janos. Hon har även blivit erbjuden pengar av Janos hustru om hon vittnade till Janos fördel. Vid polisförhören den 24 januari 2000 framkom uppgifter om att Janos sålt hennes syster till några araber och att hon därför skulle hjälpa sin syster rymma, men Claudia uppger att detta måste vara en missuppfattning. Araber ska vid något tillfälle ha haft hennes lillasysters pass och systemen hade en biljett till Libanon. Det var då hon räddade sin syster. Denna sista del av Claudias vittnesmål är något oklar.¹⁰⁵

Från de andra flickorna framkommer i utredningen att en av dem var prostituerad sedan innan, vilket Janos kände till. Hon bad Janos ta henne till Sverige för att finna en man som hon kunde gifta sig med och börja ett nytt liv. I väntan på att Janos skulle återvända hem till Sverige lät han henne bo hos hans syster, som inte kände henne sedan tidigare och som betalade för hennes uppehälle under vistelsen. En annan flicka, också prostituerad i Ungern, fick kontakt med Janos på en krog. Janos erbjöd henne hjälp att komma till Sverige för att bedriva sin verksamhet. För hjälpen skulle han få 30 % av vad hon tjänade. Hon lämnade Sverige senare för att hon inte tjänade så mycket som hon tänkt sig.¹⁰⁶

Av utredningen framgår att poliskapten Molnar upprättat en rapport om hot mot systrarna Livia och Claudia och deras mor i samband med bevisupptagning vid domstol i Slovakien. Det framgår av utredningen att zigenarfamiljen inte fått den hjälp och stöd som andra slovakiska medborgare hade fått.

Som bevisning åberopar åklagaren muntlig bevisning i form av Sztojkas uppgifter, målsägandeförhör med de två systrarna och deras mor och vittnesförhör med ett par av de andra, som lämnats vid bevisupptagning i Slovakien och Ungern. Även vittnesförhör med andra inblandade i verksamheten har använts. Förhör med de personer som ägt de två lägenheter som flickorna bott i under sin vistelse i Sverige och förhör med en poliskapten i Ungern, som rapporterat om att några av flickorna blivit hotade i samband med förhören, har använts. Den skriftliga bevisningen

¹⁰⁵ Domen s. 16-18.

¹⁰⁶ Domen s. 9.

utgör bland annat sammandrag av polisförhör som hållits i Slovakien och Ungern och ett undersökningsprotokoll avseende en mobiltelefon som tillhör familjen Sztojka.¹⁰⁷

6.3.2 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten har ansett åtalet styrkt för koppleri av normalgraden angående tre av flickorna. En av dessa flickor har vidhållit sina uppgifter från polisförhör vid bevisupptagning i Ungern, som även kan styrkas av de medgivanden som Janos gjort. Hon prostituerade sig frivilligt i Sztojkas regi, men villkoren om fördelning av förtjänst och arbetsomfattning ändrades när hon anlät till Sverige. En annan flicka har lämnat likvärdiga och detaljerade uppgifter vid polisförhör, som har lästs upp och godkänts av henne. Vid bevisupptagning inför domstol har hon sedan tagit tillbaka för Janos besvärande uppgifter och lämnat en ny berättelse, som med något undantag överensstämmer med vad Janos berättat, utan att ge någon förklaring till varför hon ändrar sina uppgifter. På grund av detta och att hennes uppgifter från polisförhören stämmer med de uppgifter som första flickan berättat, lägger tingsrätten uppgifterna från polisförhöret till grund för bedömning av ansvarsfrågan istället.¹⁰⁸

Angående systrarna Livia och Claudia anser tingsrätten att de har ändrat sina uppgifter under utredningens gång utan att ge någon övertygande förklaring till varför. Det har heller aldrig hållits något polisförhör med någon medlem i familjen, som de haft möjlighet att i efterhand läsa igenom eller på annat sätt godkänna. När systrarna slutligen hördes över telefon vid huvudförhandling har de lämnat helt olika uppgifter.¹⁰⁹

”Sammanfattningsvis kan sägas att det förekommer en mängd helt olika uppgifter om vad som förekom vid systrarnas vistelse i Sverige 1998 och att samtliga berättelser som lämnats vid huvudförhandlingen har låg trovärdighet. Mot denna bakgrund och då övrig bevisning inte kan tillmätas något högre bevisvärde anser tingsrätten att den förebringade bevisningen mot Janos Sztojka inte är så stark att åklagaren styrkt sitt påstående i den delen åtalet rör Livia Bobalova och Claudia Bobalova. Åtalet i denna del skall därför ogillas.”¹¹⁰

Åtalet omfattade även en flicka vid namn Sandra. Uppgifter om henne är knappa. Rykten har cirkulerat om att en Sandra prostituerat sig i Sztojkas regi, men endast Janos själv och ägaren till en av lägenheterna har kunnat lämna några uppgifter om henne och dessa historier stämmer inte överens. Dessa uppgifter var inte så trovärdiga att de utan stöd av annan bevisning,

¹⁰⁷ Åklagarens stämningsansökan s. 2-3.

¹⁰⁸ Domen s. 19.

¹⁰⁹ Domen s. 20.

¹¹⁰ Domen s. 21.

kan läggas till grund för en fällande dom mot Janos och åtalet ogillas i även denna del.¹¹¹

*Den aktuella brottsligheten har varit av viss omfattning och pågått under inte helt kort tid. Hur stor otillbörlig ekonomisk vinning som Janos Sztojka verkligen gjort på koppleriverksamheten är emellertid oklart. Mot denna bakgrund anser tingsrätten inte styrkt att Janos Sztojka främjat prostitution i stor omfattning. I målet är styrkt att Janos Sztojka bedrivit koppleriverksamhet med tre utländska kvinnor. Att det varit fråga om prostitution med utländska kvinnor måste, inte minst på grund av språkproblem, ha gett Janos Sztojka en helt dominerande ställning i verksamheten. Trots att Janos Sztojka haft en särskilt stark ställning i förhållande till kvinnorna är inte styrkt att han på något konkret sätt hänsynslöst utnyttjat flickorna på sådant sätt att brottsligheten bör bedömas som grov. Janos Sztojka skall därför dömas för koppleri av normalgraden.*¹¹²

Janos Sztojka dömdes till ett års fängelse. Han överklagade till hovrätten, men tog senare tillbaka sitt överklagande, så tingsrättens dom står fast.

6.4 Rättsfallsanalys

6.4.1 Kvinnornas situation i hemlandet

Alla kvinnorna i rättsfallen är från Östeuropa, de flesta från Ungern varifrån makarna Kovacs och Sztojka också kommer. Många är även från Slovakien. Flera har sysslat med prostitution i hemlandet, vilket de tilltalade känt till, och de har värvats just därför. De kvinnor som har utnyttjats har haft låga inkomster i hemlandet och befunnit sig i särskilt utsatta positioner. Några är arbetslösa eller har jobb som servitris eller liknande. Flera har försörjningsansvar för egna barn och föräldrar. Några tillhör en särskilt utsatt folkgrupp i sitt hemland, t.ex. zigenare i Slovakien, som trakasseras och trycks ner av myndigheterna i landet. Många är fortfarande unga flickor. De har lockats med att de ska få ett bättre liv och att de ska tjäna mycket pengar.

6.4.2 Rekryteringsprocessen

Kvinnorna i målen ovan har kommit i kontakt med Kovacs och Sztojka på diskotek, barer, caféer och genom släktingar och bekanta. Även tidigare prostituerade i verksamheten kan ha "arbetat upp sig" och rekryterar nya kvinnor. De som rekryterar kvinnorna har utnyttjat deras svaga position i

¹¹¹ Domen s. 21.

¹¹² Domen s. 21-22.

samhället i hemlandet och deras dåliga ekonomiska ställning, genom att lova dem ett bättre liv i Sverige. En del av kvinnorna kände till att de skulle arbeta som prostituerade innan de kom till Sverige, men inte att de skulle tjäna så lite och tvingas arbeta så mycket. En del har kommit till Sverige i tron att de ska arbeta på ett ärligt sätt, som barnskötare eller med hushållsarbete.

6.4.3 Hur handeln är organiserad

Sztojka har inte själv fört över kvinnor till Sverige. De har kommit ensamma med flyg och blivit mötta av honom eller någon släkting, som varit inblandad i verksamheten. De har uppgett hans namn och telefonnummer som kontaktperson vid gränsen. Flera kvinnor har kommit med bil tillsammans med någon som Sztojka har betalt för att köra dem till Sverige. Nästan alla inblandade verkar vara släkt med varandra på något sätt och ha kontakter åt alla håll. De verkar känna till kvinnorna och deras familjer sedan tidigare och har skapat ett förtroendeförhållande från början. Kovacs har tagit med kvinnorna när han själv rest mellan Ungern – Malmö, med flyg eller bil. De har följt med hela familjen Kovacs, som "släkting" eller "bekant". Kvinnorna har oftast rest in på egna pass som turister och vistas därmed inte illegalt i landet. Sztojka liksom Kovacs har ordnat och betalt deras resa från hemlandet till Malmö, ordnat med bostad, förmedlat kunder, skjutsat dem till köpare av sexuella tjänster och uppburit hela eller en del av deras förtjänster.

6.4.4 Kvinnornas situation i destinationslandet

En del kvinnor har inte förstätt att de skulle syssla med prostitution förrän de anlänt till Sverige. Eftersom gärningsmännen lagt ut pengar för kostnader för resan till Sverige och ibland även omhändertagit deras pass, har de inte haft möjlighet att resa hem när de velat. De har istället tvingats prostituera sig för att kunna betala av sina skulder och invänta att gärningsmännen ordnar en hemresa åt dem. De har stannat allt från en vecka till fyra månader. En del kvinnor har rest till Sverige med vetskap om att de ska arbeta som prostituerade. Väl här har de upptäckt att det ursprungliga avtalet, om fördelning av förtjänsten, inte längre gäller, att de inte alls tjänar så mycket som de blivit lovade och att de måste arbeta mer än avtalat. Med deras erfarenheter hemifrån, där de ofta tillhör en utsatt grupp och där myndigheterna är korrupta, törs de inte kontakta polisen. De är även väl medvetna om att de kommer skickas hem direkt, om de avslöjar att de arbetar som prostituerade i landet och det är inte alltid det de vill. För en del hade det inte ens varit möjligt att kontakta myndigheterna, eftersom de är övervakade av gärningsmännen varje minut. De blir även lurade av gärningsmännen att tro att de anses vara brottslingar i Sverige och utsätts för hot om repressalier mot dem själva och mot anhöriga i hemlandet. Under sin vistelse i Sverige bor kvinnorna tillsammans i en lägenhet och arbetar antingen där, eller blir skjutsade till hotellrum eller hem till kunderna av

någon av gärningsmännen. Där väljer kunderna vem av flickorna de vill ha och betalar sedan hallicken. En kvinna kan i snitt få ta hand om fem kunder per dag. Den tid de inte arbetar spenderar de nästan uteslutande i lägenheten. Normalt är de aldrig utanför lägenheten utan sällskap av någon i koppleriverksamheten. Om de befinner sig på klubbar och barer sker det i syfte att ragga kunder, i sällskap av sin hallick. De har ingen egen nyckel till lägenheten och lämnar den endast för att köpa cigaretter och underkläder. De underrättar alltid agenten när de går ut. Även om en del uppger att de inte blivit tillsagda göra så, är det ett underliggande krav. I de fall där agenten omhändertagit deras pass, kan de inte resa hem när de vill och är helt hänvisade till hallicken om något skulle hända. En del tvingas ta droger. Det förekommer att kvinnorna säljs vidare till andra i "branschen".

För att få en mer detaljerad bild av vilka kvinnorna var och deras situation när de befann sig i Sverige, följer nu en rad citat ur ett par kvinnors vittnesmål från det första rättsfallet. På grund av översättningssvårigheter kan meningarna låta konstiga, men jag anser att utdragen underlättar en tydligare bild av kvinnorna, såsom levande varelser. Jag har valt en kvinna med positiv inställning till de tilltalade och en med negativ inställning.

En flicka säger i sitt vittnesmål;

*"Detta var kvinnor som hade anmält sig frivilligt, och kom ut, de har inte varit tvingade eller köpta"*¹¹³

*"Även Mari bodde där...Hon vistades där en vecka och några dagar... Även hon var prostituerad, men hon var obalanserad och därför hon kom hem."*¹¹⁴

*"Gombóc stod under min överhöghet. Det var jag som har satt henne i taxi och följde med henne till en klient"*¹¹⁵

*"Róber Kovács hade ett fotografi av Gombóc, som visar henne i trosor och behå. Även av Mari hade han ett sådant kort...För övrigt hade han känt till att dessa flickor redan i Ungern sysslade med prostitution... Róbert Kovács har haft flickor redan innan vi kom. Dessa flickor körde han hit och dit."*¹¹⁶

"Till saken hör att Gombóc enligt uppgift hade åkt fast, hon sade att hon hade blivit bortrövad och att hon hade blivit mutad, men detta är inte sant,

¹¹³ Protokoll från vittnesförhör vid stadsdomstolen i Monor med anledning av begäran om rättshjälp av åklagarämbetet nr2 i Malmö under nummer C02-6-178-00. s. 4.

¹¹⁴ ibid. s. 6.

¹¹⁵ ibid. s. 7.

¹¹⁶ ibid. s. 8.

enligt min uppfattning borde även sakers positiva sida tas med vid bedömningen”¹¹⁷

”(d)et var fråga om att hon (Tünde) arbetade på en österrikisk bar åt en hallick, och där blev hon god vän till en person – vars namn jag inte skulle vilja uppge – och det var denna person som hade ordnat med Tünde-----:s hemresa. Tünde hade kommit överens med vederbörande om att hon i gengäld skulle ta med sig hem ett visst belopp. Tünde hade då faktiskt tjänat in detta belopp, men sedan har hon gjort av med beloppet, därför hade Róbert Kovács lånat henne beloppet, jämte erforderliga portokostnader. För övrigt har Róber Kovács investerat mycket pengar i denna flicka, han har lånat henne mycket pengar. Hon skulle återigen skicka pengar till Ungern, och det var då hon har blivit förklarad försvunnen person i Ungern. Det var vid denna tidpunkt som hon berättade för mig att hon var rädd för vederbörande. Då sade jag att hon inte behövde vara rädd, eftersom denna person var min vän. Varpå hon frågade om jag trodde att Robi skulle tala om att hon ännu inte hade fyllt 18 år”¹¹⁸

En annan flicka säger i sitt vittnesmål;

”Jag hyser agg mot samtliga tilltalade, mot Róbert Kovacs, Edit Kovács och hennes två söner”¹¹⁹

”En eller två veckor efter utresan har jag blivit ovän med dem, och därför kom jag hem.”

(Vittnet uppger att Robi ”tvingat Eva, (B), att löpa” vilket i kontexten får tolkas som tvingats till utförande av sexuella tjänster. Hon vidhåller denna uppgift från polisförhöret. Hon uppger vidare att det var därefter hon satte sig på tåget och åkte hem)

”I första hand av psykiska skäl. De förtryckte mig som människa. Jag har inte fått höra ett enda vanligt ord av dem. Och allt jag berättat för Eva (M) det har hon återberättat för Robi.”¹²⁰

6.4.5 Utredningen

Åklagaren har i uppgift att se till att brott beivras och att få gärningsmännen fällda. I och med att det inte finns ett särskilt brott för människohandel, behandlas målen som kopplerimål. När det rör sig om utländska kvinnor brukar grovt koppleri åberopas, eftersom kvinnorna i dessa fall varit särskilt utsatta och gärningsmännen anses visat särskild hänsynslöshet. Utredningen syftar till att styrka koppleri och gärningsmannens otillbörliga främjande av prostitution. Misstanke om grovt koppleri under förundersökningen gör att

¹¹⁷ Ibid. s. 10 kommentar : vilken positiva sida hon menar framgår inte och ingen fråga ställs ytterligare från de närvarande.

¹¹⁸ Ibid. s. 10.

¹¹⁹ Protokoll från vittnesförhör vid Centrala Distriktsdomstolen i Pest s. 1.

¹²⁰ Ibid. s. 3.

även de mer ingripande tvångsmedlen blir tillämpliga. Följden blir naturligen att åklagaren nöjer sig med att stanna i sin bevisutredning när hon anser sig ha tillräckliga bevis för grovt koppleri.

I första rättsfallet har hon inte gått vidare med de uppgifter som kom fram under utredningen, som visade att makarna Kovacs sysslat med kvinnohandel under längre tid bakåt än utredningen sträcker sig och att långt fler kvinnor/flickor varit inblandade. Åtalet omfattar endast utnyttjande av tre kvinnor. I vittnesmålen kommer det fram namn på ca 15 stycken kvinnor och tydliga tecken på att det funnits ännu fler i Robert Kovacs verksamhet. Verksamheten har pågått länge och kvinnor har bytts ut under tiden. Det framkommer flera uppgifter som jag inte förstår att man inte utrett vidare. Det finns uppgifter i båda fallen som visar att en del flickor har tvingats till prostitution mot sin vilja, tvingats ta droger och utsatts för hot av personer inblandade i verksamheten. Alla kvinnorna behöver inte vara brottsoffer, men det finns flera stycken som är det. Det går att skilja mellan de kvinnor som prostituerar sig "frivilligt"¹²¹ och de som är offer för handel med kvinnor för sexuella ändamål. Deras öde och rättigheter tillgodoses inte i utredningsarbetet eller under och efter rättegången.

I det andra rättsfallet har gärningsmännen hotat de kvinnor som skulle vittna och därmed har uppgifter i förhör ändrats och tagits tillbaka flera gånger. Det medförde att deras trovärdighet och utsagornas bevisvärde blev väldigt lågt. Alla åtalpunkterna, avseende olika flickor, har inte gått att styrka. De av flickorna i detta mål, som i allra högsta grad är brottsoffer omfattades av den delen av åtalet som inte ansågs styrkt. De hade tvingats till prostitution och praktiskt taget varit inlåsta, utan pass eller egna pengar, utan möjlighet att ta sig hem och som hotats under utredningens gång. Gärningsmännen gick fria från allt de utsatt dem för. När de två systrarna i målet påträffades skickades de hem omedelbart och endast med en flicka, som var anmäld försvunnen och därmed fick en annan status, hölls polisförhör. Alla andra flickor i utredningen skickades hem utan förhör, som istället fick hållas senare i deras hemländer. Detta gjorde att bevisvärdet för utsagorna generellt blev väldigt lågt. När dessutom flera vittnesmål föll bort på grund av att bevispersonerna utsatts för hot att maffian skulle "skickas på dem", räckte inte bevisningen till för att styrka grovt koppleri. Tingsrätt respektive hovrätt, i det mål som avgjordes även där, ansåg inte att omständigheterna varit sådana att brottet kunde anses som grovt. De inblandade dömdes därför i slutändan endast för koppleri av normalgraden till i fängelse i ett år resp. åtta månader, vilket inte är särskilt stränga straff.

Ur vittnesmålen kan utläsas flera omständigheter som väcker misstankarna om en långtgående och i vid omfattning bedriven verksamhet av handel med kvinnor.

¹²¹ Om det nu överhuvudtaget går att tala om någon frivillighet i egentlig mening. Det är en fråga jag inte tänkt fördjupa mig i, men tar upp det i kap 2.2.

6.4.6 Förändringsbehov

Enligt min bedömning framgår det klart och tydligt i målen att det rör sig om fall av internationell handel med kvinnor för sexuella ändamål. Denna koppling har även åklagare gjort. Det fanns inte vid målens utredande något särskilt brott för handel med människor i svensk lagstiftning och det finns fortfarande inte, men det har lämnats förslag på ett sådant i Sexualbrottskommitténs betänkande från den 6 mars 2001. Kommittén uppger att människohandeln egentligen redan omfattas av gällande rätt i Brottsbalken och specialstrafflagstiftningen och att införandet av ett särskilt brott främst motiveras av att få fram karaktären av just *handel* med människor.¹²² Jag anser också att det finns ett behov av en särskild straffbestämmelse, som tar sikte på handel med människor för sexuella ändamål, men att kommitténs motivering utelämnar en viktig aspekt. Detta har sin grund i att teori och praktik inte stämmer överens i detta fall. Sverige har enligt internationella åtaganden en skyldighet att utreda och att vidta nödvändiga åtgärder för att effektivt bekämpa människohandeln. Vi åläggs även ge offren för handeln en rättslig ställning i processen. Med *effektiva* åtgärder menas reella åtgärder som har en effekt i praktiken, inte bara att de finns formellt. Jag anser att dels är bestämmelser som finns i BrB och som skulle kunna tillämpas på handeln, inte är tillräckliga, dels att lagstiftningen, som kommittén anför som eventuellt tillämplig på handeln, inte används i praktiken. Försättande i nödläge har inte använts sedan 1997 och då endast en gång, vilket ledde till åtalsunderlåtelse. Fall av handel med kvinnor för sexuella ändamål behandlas idag som mål om koppleri. Övriga, visserligen tillämpliga, straffbestämmelser åberopas inte. Därmed går man miste om hela karaktären, som verksamheter som sysslar med kvinnohandel står för. Därmed straffar man inte gärningsmännen för de brott de begått och handeln beivras inte, som jag ser det. Inriktningen på utredningen sker på själva prostitutionen och dess främjande, mindre läggs på att utreda den situation som kvinnorna i handeln befunnit sig i, hur de hamnat där, vad de utsatts för och hur det går för dem efter rättegångsförfarandet. Ofta behandlas de inte ens som brottsoffer och inte heller görs någon närmare utredning om deras eventuella status som offer. Både polis och åklagare har fått riktlinjer ifrån RKP om hur människohandel ska utredas. Riksåklagaren har utarbetat riktlinjer för hur organiserad brottslighet ska hanteras. De är tillämpliga på all allvarlig organiserad brottslighet, särskilt den med internationell anknytning.¹²³ Medvetenheten om människohandeln verkar också ha ökat inom polisen och övriga särskilt berörda myndigheter. Däremot verkar kunskapen om den ännu brista när man kommer i kontakt med den på det rent praktiska planet. Genom analysen av rättsfallen jag redogjort för ovan, hoppas jag att jag har visat var jag anser att utrednings- och bekämpningsmöjligheterna brister.

¹²² SOU 2001:14 s. 443-445, 456-458.

¹²³ KUT rapporter 1999:16; 2000:1; 2001:3 och RÅ:s metodrapporter 1995:1; 1995:2; 1997:1.

Mål som innehåller inslag av internationell handel med kvinnor är kostsamma att utreda. Det beror dels på att handeln är väl organiserade och därmed svår att utreda, det finns förgreningar i organisationen som är svåra att se i första taget, dels på reglerna i Utlänningslagen. Det har skapats en praxis att utvisa/avvisa kvinnor som sysslar eller misstänks syssla med prostitution så snart de påträffas. Åklagaren tvingas att begära internationell rättshjälp och resa efter kvinnorna till deras hemländer för att där hålla bevisupptagning utan huvudförhandling vid domstol. Ett förfarande som både är kostsamt ekonomiskt, tidsmässigt och rättssäkerhetsmässigt. De tilltalades anhöriga eller andra inblandade i organisationen får möjlighet att påverka bevispersoner genom hot. Bevispersoner som lyckas motstå eller slippa detta, har istället problem med att minnas. På så sätt återtas, ändras och avviker, av olika anledningar, uppgifter som lämnats vid polisförhör, vid senare bevisupptagning vid domstol. Detta är problem som jag kommer fördjupa mig mer i, under kapitel 7.

7 Sammanfattande problem med lösningar

7.1 Problem under spaningsstadiet

7.1.1 Problemställningar

På grund av handelns internationella karaktär och koppling till organiserad brottlighet är den svår att upptäcka. Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster har inte underlättat polisens brottsbekämpande verksamhet.

7.1.2 Polisen och Sexköpslagen

Efter Sexköpslagens införande har den öppna prostitutionen minskat och övergått till prostitution i dolda former.¹²⁴ Socialtjänstens prostitutionsgrupp i Malmö har uppskattat att en tredjedel av kvinnorna som före lagen var verksamma inom gatuprostitutionen finns kvar där. En stor del av den öppna prostitutionen tros ha övergått till dold prostitution, med mobiltelefon som enda kontaktväg. Stockholms socialtjänsts prostitutionsgrupp har indikationer på att kontakter, som knyts på hotell och restauranger, har ökat och att fler utländska kvinnor har spårats dit. Detta gäller även Göteborg.¹²⁵

Sexköpslagen uppges vara en s.k. normlag, som på sikt kan medföra en attitydförändring av samhällets syn på möjligheten att köpa andra människor. Den är avsedd att visa omvärlden vår inställning till prostitutionen. Syftet med kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster var bland annat minska gatuprostitutionen och minska enskildas eller olika grupperns intresse att etablera omfattande organiserad prostitutionsverksamhet här, d.v.s. handel med kvinnor. På så sätt skulle den ökade kriminaliteten som följer med den organiserade brottligheten kunna motverkas.¹²⁶

Före och efter lagens ikraftträdande har lagen utsatts för kritik från olika håll. Från flera remissinstansers håll fanns en rädsla för att prostitutionen skulle gå under jorden istället och medföra att situationen för de prostituerade och deras kunder skulle bli sämre genom ökad risk för övergrepp under mer okontrollerade former.¹²⁷

¹²⁴ Efterfrågan och utbud av gatuprostitution är även beroende av polisens spanings- och störningsinsatser.

¹²⁵ BRÅ-rapport 2000:4 s. 19–21; KUT rapport 1999:16 s. 23–27, 31, 36.

¹²⁶ Prop. 1997/98:55 s. 104–106; KUT 1999:16 s. 30.

¹²⁷ BRÅ-rapport 2000:4 s. 15; 2000/01Juu14.

Lagen har i högsta grad påverkat polisens arbete med att bekämpa kvinnohandeln.¹²⁸ Sexköpslagen har medfört att prostitutionen har övergått till mer dolda former. Kontakter knyts på caféer, restauranger, hotell och klubbar. Man håller till på hotellrum och i lägenheter och enda kontaktsättet sker via mobiltelefon. Detta gör att verksamheten med försäljning och köp av sexuella tjänster blir svårare att upptäcka, eftersom det endast upptäcks under polisens spaningsarbete eller efter tips. Detta utgör även ett problem för att upptäcka kvinnohandel, eftersom köparna av sexuella tjänster utgör en viktig länk till koppleriverksamheter. Den försämrade spaningssituationen kan inte alltid kompenseras med teknisk spaning eller bruk av vissa straffprocessuella tvångsmedel, eftersom straffsatsen för koppleri är för låg. Först om det finns skäligen misstanke för grovt koppleri, kan polisen bruka hemlig teleavlyssning för att utreda om hallicken kontrollerar de prostituerade per mobiltelefon. Det sätt på vilket handeln med kvinnor som tvångsprostitueras organiseras, gör den mycket svårt att upptäcka under polisens spaning.¹²⁹

7.2 Lösningar

7.2.1 Effektivare arbetsmetoder

För tillämpning av reglerna om tvångsmedel förutsätts olika grader av misstanke beroende på vilket tvångsmedel det är fråga om. Det ställs också krav på brott av viss svårighetsgrad i vissa fall. Lagstiftaren har alltså sedan länge ansett det vara så viktigt att brott bekämpas effektivt, att rättsväsendet fått långtgående befogenheter att inkräkta på den enskildes grundläggande fri och rättigheter. Genom att med olika styrmedel reglera hur och under vilka förhållanden tvångsmedel får användas, visar lagstiftaren också att det är mer angeläget att klara upp ett grovt brott än ett mindre allvarligt brott.¹³⁰ Ökad användning av tvångsmedel kan möta de krav som den grova organiserade och gränsöverskridande brottsligheten ställer. Dessa brottslingar använder modern teknik och de som ska bekämpa dem bör vara utrustade med tillräckliga medel för att klara det. De fall då hemlig teleavlyssning är ett verksamt medel för att utreda brott är gärningar begångna av flera människor, särskilt i organiserade former.¹³¹

Hemlig teleavlyssning är endast möjligt att använda i en utredning som rör *grovt koppleri*, inte koppleri av normalgraden. Eftersom det från början kan vara svårt att uppskatta hur omfattande koppleri verksamheten är, hade en ökad möjlighet att använda avlyssning varit önskvärt. En utvidgning till telefoner som den misstänkte kan tänkas ringa till, t.ex. kvinnornas telefoner, skulle också effektivisera spaningsarbetet för polisen.

¹²⁸ KUT rapport 1999:16 s. 19.

¹²⁹ KUT rapport 1999:16 s. 36-37.

¹³⁰ "Grova våldsbrott", s. 63-64.

¹³¹ "Grova våldsbrott", s. 66.

I RPS rapport om teknikbundna spaningsmetoder uppges att värdet av hemlig teleavlyssning minskat bl.a. eftersom de kriminella utgår ifrån att de är avlyssnade och därför talar mer kortfattat och i koder. Enligt riksåklagaren och rikspolischefen har även den ökade användningen av mobiltelefoner och andra nya kommunikationsvägar, bl.a. krypterade meddelanden via dator, minskat den hemliga avlyssningens effektivitet. Det är mest effektivt i början under förutredningen, för att undersöka om brott överhuvudtaget begåtts.¹³² Den grova och organiserade brottsligheten har ökat allt mer på senare tid. Dessa brottslingar använder moderna metoder för att inte bli upptäckta. De undviker att tala i telefoner som kan avlyssnas. I takt med att brottsligheten förändras kräver de brottsbekämpande myndigheterna bättre och modernare utredningsmetoder. Det krävs utvecklade metoder för att kunna slå tillbaka de allra grövsta brotten.¹³³

En mer långtgående åtgärd vore därför att tillåta hemlig avlyssning, s.k. buggning. Det innebär hemlig teknisk avlyssning av tal i enrum, samtal och sammankomster, som allmänheten inte har tillträde till. Det är inte begränsat till vad som sägs per telefon, utan tar upp alla typer av samtal och ljud. Därmed är buggning också ett betydligt kraftigare ingrepp i den enskildes personliga integritet. Idag är det förbjudet, men förslag om att ge polisen rätt att använda dolda mikrofoner för avlyssning av annat än telefonsamtal har lagts fram flera gånger.¹³⁴ Regeringen lämnade våren 2000 ett förslag om hemlig avlyssning, s.k. buggning. Liknande förslag har lämnats tidigare avseende narkotikabrott och brott av MC-klubbar, men har hitintills lett till avslag. Nyligen lämnades förslag till regeringen från RKP, om effektivare spaningsmetoder för polisen. Mer detaljer om detta förslag är inte tillgängligt för tillfället och det är bara att vänta och se om tiden är mogen för att bifalla förslaget. Dessa krav måste naturligtvis vägas mot intrånget i den enskildes personliga integritet. Det krävs en tydlig avgränsning till de allra grövsta brotten och tydliga restriktioner i övrigt, för att behålla ett gott integritetsskydd. Hemlig avlyssning är ett kostsamt tvångsmedel, som kräver mycket extra resurser och därmed kommer det endast användas där det är absolut nödvändigt.¹³⁵

7.2.2 Samarbete mellan myndigheter

Den första kontakten med kvinnohandeln sker i gränskontrollen. Det är flera myndigheter som ansvarar för inresekontrollen, polisen, tullverket, kustbevakning och migrationsverket. Vid de flesta gränsovergångar uppmärksammar man inte handeln med kvinnor. En samverkan i

¹³² "Brottsbekämpning - mellan effektivitet och integritet", s. 83; Rskr. 2000/01:41.

¹³³ "Buggning ska användas mot grov brottslighet", Laila Freivalds, 1999-11-12.

¹³⁴ "Brottsbekämpning.", s. 86-87.

¹³⁵ "Buggning ska användas mot grov brottslighet"; Samtal med Kajsa Wahlberg, RKP, KUT, Illegal invandring; 2000/01Juu32 "Hemliga tvångsmedel"; Helmius, Ingrid "Polisens rättsliga befogenheter vid spaning", 2000 s. 125-129, 150-160.

gränskontrollen mellan dessa myndigheter skulle effektivisera den kontrollen och hindra kvinnohandeln redan vid gränsen. Huvudsyftet med polisens gränskontroll är att se till att endast personer som har rätt till inresa enligt Utlänningslagen släpps in och att beivra gränsöverskridande brottslighet. Upptäcker man en person i gränskontrollen som inte har rätt till inresa avvisas denna direkt, s.k. polisavvisning. Denna kontroll kan ge andra resultat. Man kan i gränskontrollen notera att flera unga kvinnor anger samma garant och upptäcka handel med kvinnor, information som kan föras vidare till länskriminalunderrättelseenheter eller polisanmälan.¹³⁶

7.3 Problem under utredningsstadiet

7.3.1 Problemställningar

Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster har skapat problem även på utredningsstadiet. Köparnas kan inte längre kallas att vittna i samma utsträckning som tidigare. Migrationsfrågor och brottsbekämpande intressen kommer i konflikt vid handel med kvinnor. Ett annat problem är kvinnornas ovilja att vittna dels på grund av rädsla för repressalier från gärningsmännen, dels på grund av rädsla för myndigheterna i destinationslandet.

7.3.2 Åklagaren och köparna av sexuella tjänster

1998 års Sexualbrottskommitté uppmärksammade frågan om köparna av sexuella tjänster i sitt betänkande från den 6 mars 2001. Det har till kommittén framförts åsikter från polis och åklagare att lagen medfört svårigheter att utreda och bevisa grovt koppleri. Innan lagen trädde i kraft åberopades ofta köparna av sexuella tjänster som vittnen. Möjligheten till detta har nu minskat i och med att männen nu inte kan höras under ed, eftersom de då kan avslöja egen brottslig handling. Därmed omfattas de inte längre av vittnesplikten enligt RB 36:6. De förhoppningar som ställdes på lagen har inte infriats och för koppleribrottet verkar lagen ha fått motsatt effekt.¹³⁷

7.3.3 Åklagaren och Utlänningslagen

Enligt Utlänningslagen vistas kvinnorna i landet illegalt och får avvisas direkt. Om polisen finner att en utländsk kvinna på tillfälligt besök inte har medel för sin försörjning eller det kan antas att hon inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt, skickas hon tillbaka till sitt hemland eller därifrån hon kom. Det sker normalt direkt efter första polisförhör och ibland även utan polisförhör. Sedan hösten 1999 sker i vissa fall bevisupptagning i domstol under förundersökning, om en tredje part misstänks vara inblandad. Därefter

¹³⁶ RRV 2001:1 s. 21, 40-42.

¹³⁷ SOU 2001:14 s. 464-466.

utvisas kvinnan omedelbart. Samtidigt finns ett behov att hålla kvar kvinnan för utredning, som offer eller vittne. Ofta behövs kompletterande förhör göras. I den följande rättegången är det en klar fördel om kvinnan infinner sig personligen, för att bevisvärdet av hennes vittnesuppgifter ska bli så starkt som möjligt. Förhören som hålls under förundersökningen har mycket lågt bevisvärde. I och med att köparna av sexuella tjänster inte längre ställer upp som vittnen, blir kvinnornas vittnesmål ännu viktigare för att åklagaren ska kunna styrka brottet och dess omfattning. Kostnaderna i dessa mål blir mycket stora eftersom polis och åklagare måste resa efter kvinnorna till deras hemländer för att genomföra förhör under förundersökningen. Det är därför viktigt att förhören med dem blir så detaljerade som möjligt och helst ska en bevisupptagning vid domstol göras.¹³⁸

Konsekvensen av reglerna i Utlänningslagen medför att åklagaren måste begära internationell rättshjälp av myndigheterna i kvinnornas hemland och resa efter dem dit. Detta är kostsamt både ekonomiskt, tidsmässigt och rättssäkerhetsmässigt. Det medför att förundersökningen måste förlängas för att åtal inte kan väckas inom föreskriven tid. Bevisvärdet på utsagor lämnade utom huvudförhandling, särskilt om de lämnas inför utländsk domstol utan att åklagare och försvarare är närvarande med möjlighet att ställa frågor, är lågt, och kan aldrig komma upp i värdet av utsagor som lämnas vid en huvudförhandling. Minnet av detaljer kring händelserna försvagas snabbt och bevispersonerna kan hinna utsättas för otillbörlig påverkan av den tilltalade, dennes släktingar eller andra medverkande i verksamheten.¹³⁹

7.4 Lösningar

7.4.1 Köparna av sexuella tjänster

Genom att åtal väcks i samma mål mot köparna av sexuella tjänster som den eller de som är misstänkta för koppleri, kan man delvis lösa problemet med deras vittnesmål. De tilltalade omfattas visserligen fortfarande av undantaget för vittnesplikten, men kan i det fallet ha större intresse att berätta om sina iakttagelser.¹⁴⁰

7.4.2 Tidsbegränsat uppehållstillstånd

Idag sker bevissäkring genom bevisupptagning vid domstol utan huvudförhandling, eller genom förhör vid utländsk domstol genom begäran om internationell rättshjälp. Detta är en praxis man skulle behöva ändra på.

¹³⁸ RRV 2001:1 s. 84-89; RÅ: s "Åtgärds katalog" s. 22.

¹³⁹ UtIL 4:2 p2; Mål B 622-00 s. 7; Samtal med åklagare Mikael Björk; KUT rapport 1999:16 s. 30, 36, KUT 2000:1 s. 19-20.

¹⁴⁰ SOU 2001:14 s. 466.

Eftersom kvinnornas vittnesmål kan utgöra avgörande bevisning i målet, är det angeläget att åklagaren har möjlighet att, under pågående brottsutredning och rättegång, förhöra kvinnorna utan tidspress och använda dem som vittnen i en eventuell rättegång. Detta borde vara mindre kostsamt än att åklagare, försvarare och polisbefäl, behöver resa efter kvinnorna och söka upp dem i deras hemland, både ekonomiskt, tidsmässigt och ur rättssäkerhetssynpunkt. I Utlänningslagen står endast att man *kan* avvisas/utvisa en person, om det visar sig att denna inte försörjer sig på ett ärligt sätt, men inte att man *ska* göra det. Därmed skulle man kunna göra undantag för kvinnor som påträffas och kan misstänkas vara offer för handel med kvinnor och ge dem tillfälligt uppehållstillstånd under pågående utredning och rättegång. Det borde inte ens behövas en lagändring, utan enbart en ändring i praxis. Detta är en lösning man använt sig av i Danmark. Även i Tyskland får kvinnorna i vissa fall ett temporärt uppehållstillstånd så länge utredningen kräver det och över en eventuell rättegång. Man avvisar dem inte heller om det finns fara för deras liv och i sällsynta fall kan de få stanna en längre tid av humanitära skäl.¹⁴¹

7.4.3 Videofilmade förhör

En annan lösning är att förhören videofilmas i större utsträckning, där både åklagare, försvarare, målsägarbiträde och tolk är närvarande, med möjlighet att ställa frågor. Helst bör bevisupptagning vid domstol göras, för att höja utsagans bevisvärde. Trots att det inte går att ställa kontrollerade frågor under huvudförhandlingen till kvinnorna, borde utsagorna få ett relativt högt bevisvärde på detta sätt, jämfört med om endast delar av vad de sagt vid polisförhör eller kompletterande förhör läses upp. Förhören som görs med kvinnorna under utredningen ska vara detaljerade och det är viktigt att rätt frågor ställs. Det är även viktigt att tolkningen blir korrekt från början för att vittnesmålet av den anledningen inte ska få ett lägre bevisvärde. Att ett vittnesmål sjunker i bevisvärde på grund av bristfällig tolkning är oacceptabelt.

7.4.4 Skydd och stöd för bevispersoner

Då köparna av sexuella tjänster inte längre är lika villiga att vittna blir kvinnornas vittnesmål ännu viktigare och hon måste stöttas så att hon vågar samarbeta.¹⁴² Rädda vittnen som ändrar, tar tillbaka eller överhuvudtaget inte törs lämna sina uppgifter är ett vanligt problem vid organiserad brottslighet, särskilt den med internationell anknytning. Detta lämnar i vissa fall åklagare till att förlita sig enbart på annan bevisning. Den är inte alltid tillräcklig för att styrka graden av den brottslighet som har förekommit eller överhuvudtaget fälla de skyldiga gärningsmännen.¹⁴³ Tyskland är det enda

¹⁴¹ KUT rapport 2000:1 s. 14, 20.

¹⁴² KUT rapport 1999:16 s. 19.

¹⁴³ RÅ: s metodrapport, "Säkerhet och skydd för bevispersoner", 1995:2 s. 5, 9-10; KUT rapport 1999:16 s. 36.

landet som har ett vittnesskyddsprogram som kan användas i ärenden som rör handel med kvinnor. Det används inte så ofta eftersom det är mycket kostsamt.¹⁴⁴

I Sverige finns inget vittnesskyddsprogram som är applicerbart på kvinnor som utsatts för handel. Efter vad som framgår av erfarenheterna i Tyskland är ett sådant mycket kostsamt. Även om det inte är i många fall, så finns det tillfällen, då det vore inhumant att skicka hem kvinnan på grund av att hon hotas av allvarliga repressalier i hemlandet. De traumatiska upplevelser hon fått erfara kan ha orsakat henne allvarliga fysiska och psykiska men. Rädslan för efterföljande repressalier tar inte slut i och med en fällande dom. Det är inte bara inför förhör hos polismyndighet eller vid rättegång som kvinnorna lider av rädsla för att avslöja vad de varit med om. När utredning och rättegång är över finns fortfarande anhöriga och bekanta till de tilltalade kvar i hemlandet, med väl kännedom om kvinnan, hennes familj och vänskapskrets. De kvinnor som har rekryterats till prostitutionen tillhör ofta en utsatt befolkningsgrupp i sitt hemland. De får inte alltid det beskydd av myndigheterna där som de har rätt till. De bakomliggande problemen med arbetslöshet och bristande social omsorg kvarstår. En del kvinnor blir även helt uteslutna ur samhället, när de kommer tillbaka som prostituerade. Det krävs därför en uppföljning av kvinnorna även efter rättegången. Här är samarbetet med kvinnornas hemländer viktigt. Någon form av vittnesskydd borde finnas. I övriga fall borde målsägarbiträde förordnas, vilket sker sällan. Ibland hålls förhören i den misstänktes utevaro. Jag anser också att kvinnorna vid behov ska få tillgång till en stödperson, som inte är polis eller juridiskt ombud.

7.4.5 Åberopande av överbevisning

Ibland är det nödvändigt att åklagaren åberopar överbevisning, för att gardera sig så att hon har tillräcklig bevisning i målet, även om en del av vittnena bortfaller eller ändrar sina uppgifter.

7.5 Samarbete, utbildning och utvärdering

Kajsa Wahlberg, särskild rapportör om handel med kvinnor på RKP, har angett att ett samarbete mellan alla berörda nationella myndigheter krävs för att kvinnohandeln ska kunna belysas från alla håll.¹⁴⁵ RRV uppmanar till en samverkan i gränskontrollen, mellan polisen, tullverket, kustbevakningen och migrationsverket.¹⁴⁶ Ett bra och effektivt samarbete mellan polis och åklagare är nödvändigt för att kunna bekämpa handeln. Från både RKP och RRV ställs krav på utbildning och utvärdering. T.ex. kan det i varje län utses

¹⁴⁴ KUT rapport 2000:1 s. 14.

¹⁴⁵ "Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor"; KUT rapport 1999:16 s. 19-20.

¹⁴⁶ RRV 2001:1 s. 64-67, 91.

en åklagare, med hand om mål med koppling till handel med kvinnor, som fungerar som mentor för polisen i deras arbete. I varje utredning möter de ansvariga nya situationer och man kan lära sig mycket nytt. Denna kunskap borde föras vidare. Det hade varit bra om man efter att varje utredning avslutats, utreder och utvärderar arbetet och funderar på hur man kan bedriva brottsutredningen effektivare. Det saknas gemensamma riktlinjer, handledning och riskbedömningar för de myndigheter som kommer i kontakt med handeln, om hur man operativt ska agera för att förhindra handeln. Det krävs fler som har kunskap om frågor kring handeln med kvinnor.¹⁴⁷

¹⁴⁷ RRV 2001:1 s. 90-93; RRV 1999:3 "Svårigheter med statistik rörande brottsutredningar", s. 14-15; KUT rapport 1999:16 s. 16 , 19-20; KUT rapport 2000:1 s. 14-15; RRV 1999:30 s. 88.

8 Slutkommentar

Kvinnohandeln är kopplad till organiserad brottslighet

Under åren 1998 – 2000 har handel med kvinnor för sexuella ändamål upptäckts ”mer av en slump” under förundersökningar av stora kopplerihärvor. På grund av kvinnohandelns internationella karaktär och koppling till organiserad brottslighet, är den svår att upptäcka och utreda. Till skillnad från t.ex. narkotikahandeln består kvinnohandeln av en snävare grupp inblandade, med en prägel av ”familjeföretag”, där kopplingen mellan dem bygger på släktskap. Sammansättningen skiljer sig också från annan organiserad brottslighet på så vis att fler kvinnor är inblandade och att de har en hög plats i verksamhetens hierarki. Verksamheten agerar i det dolda, ibland under täckmantel i det vardagliga livet. Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster har ytterligare medverkat till att försvåra upptäckten och utredningen av kvinnohandeln. Den har medfört svårigheter för polisen på spaningsstadiet och åklagaren på utredningsstadiet. Sexköpslagen har medfört att prostitutionen har flyttat inomhus och övergått till mer dolda former. Kontakter knyts på caféer, restauranger, hotell och klubbar. Man håller till på hotellrum och i lägenheter och kommunikation sker via mobiltelefon. Detta gör att försäljning och köp av sexuella tjänster blir svårare att upptäcka under spaning, vilket även utgör ett problem för att upptäcka kvinnohandel, eftersom köparna av sexuella tjänster och kopplerihärvor utgör en viktig länk till denna verksamhet. På utredningsstadiet har lagen medfört att köparna av sexuella tjänster inte längre ställer upp som vittnen i mål om koppleri, eftersom de då riskerar avslöja egen brottslighet. Därmed blir kvinnornas vittnesmål allt viktigare för att åklagaren ska kunna styrka brotten och deras omfattning. Delvis kan man minska problemet genom att åtala köparna för brott mot Sexköpslagen i samma mål och hoppas att deras benägenhet att vittna ökar. Beviskraven i mål med koppling till handel med kvinnor är svåra att uppfylla. Det beror på att handeln på grund av sin karaktär av organiserad och dold brottslighet också är svår att bevisa. Det beror också på att åklagarens bevisunderlag inte får den styrkan som det skulle kunna ha, dels på grund av konkurrerande lagstiftning i Utlänningslagen, dels på grund av rädda vittnen, som ändrar eller tar tillbaka sina uppgifter.

Det krävs effektivare utredningsmetoder

Den grova och organiserade brottsligheten har ökat allt mer på senare tid. Brottslingarna använder moderna metoder för att inte bli upptäckta. De undviker att tala i telefoner som kan avlyssnas, eller talar kortfattat eller i koder. Kvinnohandeln utgör allvarlig och grov brottslighet och därmed är alla tvångsmedel tillämpliga. Dessa verkar dock inte vara tillräckliga för att möta den nya brottslighetens allt hårdare tag. I takt med att brottsligheten förändras behöver även de brottsbekämpande myndigheterna bättre och

modernare utredningsmetoder. Dessa krav måste naturligtvis vägas mot intresset för den enskildes personliga integritet. Ett förslag hade varit möjligheten att använda hemlig avlyssning, s.k. buggning under utredningen av särskilt grov och organiserad brottslighet. Det innebär ett långtgående ingrepp i den personliga integriteten. Jag anser dock att detta ingrepp vägs upp av intresset att fall av kvinnohandel utreds och bekämpas. Därtill kommer de kränkningar som de övervakade själva utsätter sina offer för som ytterligare skäl. Kvinnor säljs som handelsvaror, utnyttjas sexuellt och får fysiska och psykiska men för livet. För att buggning ska få användas krävs dock en tydlig avgränsning till att avse endast de allra grövsta brotten och tydliga restriktioner i övrigt, för att behålla ett gott integritetsskydd. Hemlig avlyssning är ett kostsamt tvångsmedel, som kräver mycket extra resurser och därmed kommer det endast användas där det är absolut nödvändigt.

Tillfälliga uppehållstillstånd

Enligt Utlänningslagen kan kvinnorna avvisas med stöd av 4:2 p2 UtLL, om det kan befaras att de inte försörjer sig eller kommer att försörja sig på ett icke ärligt sätt i landet. Prostitution är visserligen inte en kriminell handling, men av förarbeten till Utlänningslagen framgår att det inte anses vara ett ärligt sätt att försörja sig på. Därmed har en praxis utvecklats att kvinnorna avvisas, direkt vid gränsen eller när de påträffas i landet, om misstankar om prostitution funnits. Intresset att skicka hem kvinnorna så fort som möjligt står emot intresset att utreda och bekämpa brotten. Kvinnorna skickas normalt hem efter första polisförhöret, eller om hon inte för tillfället kopplas till en pågående utredning om koppleriverksamhet, utan polisförhör. Eftersom kvinnornas vittnesmål utgör den avgörande bevisningen för att kunna bevisa handeln, medför Utlänningslagen och dess praxis att åklagare och polis måste resa efter kvinnorna för kompletterande förhör i deras hemland. Detta är kostsamt både tidsmässigt, ekonomiskt och rättssäkerhetsmässigt. Det innebär att förundersökningen inte hinner bli färdig och åtal inte kan väckas i tid och åklagaren måste begära förlängning. Om de tilltalade är häktade måste häktningstiden förlängas och eventuellt omhäktningförhandling hållas. Åklagaren måste begära hjälp av UD för att få internationell rättshjälp av myndigheterna i kvinnornas hemländer, om inte informella kontakter finns. Detta kan ta tid. Det är inte alltid det andra landet inser att förhören måste hållas skyndsamt, eller prioriterar målet. Det finns även en risk att läcka viktiga uppgifter om utredningen, som sedan hamnar i fel händer. Myndigheterna i rekryteringsländerna, lokala poliser, politiker och övriga rättsväsendet, är ofta korrupta och ibland delaktiga i den organiserade brottslighet som åklagaren försöker utreda. Det innebär alltså också en fara för utredningen att behöva blanda in ett annat land. Om inofficiella kontakter finns bör därför dessa användas istället. Ju längre tiden går, desto mer falnar minnet och desto mer hinner de tilltalade och deras kontakter i hemlandet påverka kvinnorna att inte vittna, att ändra eller ta tillbaka sina uppgifter de lämnat i tidigare förhör. Det innebär alltså en stor rättssäkerhetsförlust att kvinnorna skickas hem direkt. Allt detta är även mycket ekonomiskt kostsamt. Kostnaderna att utreda dessa mål blir därför

stora på många sätt. Det är därför viktigt att detaljerade polisförhör hålls, medan kvinnorna fortfarande befinner sig i Sverige. Det är viktigt att förhörspersonalen har erfarenhet och god kunskap om kvinnohandel. För att kunna fånga upp all viktig information krävs att även personer med annan kompetens än polisen är närvarande, så att "rätt" frågor blir ställda, som syftar till att styrka sexhandeln. Spaningsgrupper, prostitutionsgrupper och utlänningsrotlar måste samla sin kompetens för att kvinnohandelns alla aspekter ska komma fram i utredningen. Helst ska åklagare finnas med redan under polisförhören och, i den mån det finns någon misstänkt, även dennes försvarare, med möjlighet att ställa motfrågor, för att höja bevisvärdet. En socialarbetare borde också vara närvarande vid polisförhören och vid kompletterande förhör, med möjlighet ställa frågor utifrån sina ämnesområden. För att höja utsagornas bevisvärde bör bevisupptagning utom huvudförhandling vid domstol göras och förhören videofilmas, med vittnets godkännande. Videofilmningen kan ha en hämmande effekt på vittnet, som man måste beakta. Det är viktigt att iaktta vittnets beteende för att upptäcka om hon utsatts för påverkan av någon som har anknytning till verksamheten eller utsatts för hot av något slag. Det krävs samarbete, utbildning och informations spridning över myndighetsgränser för att lyckas.

En lösning på konflikten mellan de straffrättsliga intressena och migrationsfrågan, är att medge offren för kvinnohandel ett tidsbegränsat uppehållstillstånd under pågående utredning och rättegång. I Utlänningslagen står endast att man *kan* avvisa/utvisa en person, om det visar sig att denna inte försörjer sig på ett ärligt sätt, men inte att man *ska* göra det. Det borde inte ens behövas en lagändring, utan enbart en ändring i praxis. På så sätt minskar kostnaderna för utredningen både tidsmässigt, ekonomiskt och rättssäkerhetsmässigt.

Kvinnorna är brottsoffer

Att kvinnorna, som fallit offer för sexhandeln, är brottsoffer är något som man måste få upp ögonen på. De har antingen lurats i förhållande till hur de ska försörja sig eller i förhållande till arbetsvillkor och förtjänst. Deras utsatta situation i hemlandet, orsakad av de politiska, rättsliga, ekonomiska och sociala förändringar som skett i Öst- och Centraleuropa under 1990-talet, utnyttjas hänsynslöst av förövarna. De försätts i en ännu mer utsatt situation under deras vistelse i Sverige, där de saknar all form av språk- och samhällskunskaper. De behandlas dock normalt endast som vittnen i processen, ingenting mer. Endast två av kvinnorna i rättsfallen jag refererat i denna uppsats, behandlades som målsägande. Just i de fallen, där jag anser att alla tecken fanns på att kvinnorna utgjorde offer för kvinnohandel, ogillades åtalet i dessa delar. Detta beror säkert på okunskap om handelns kännetecken och kvinnornas roll i den. En annan orsak kan ha sin grund i fördomar. Kvinnorna som har sysslat med prostitution får ingen respekt, ingen undersöker om orsakerna till varför de hamnat där. Det är också så att kvinnohandeln har många aspekter och olika frågor berör olika

myndighetsområden och ibland faller målen "mellan stolarna". Polis och åklagare har som främsta uppgift och intresse att utreda brott och därmed kommer kvinnornas situation som eventuella brottsoffer i skymundan. Det krävs även här ett ökat samarbete mellan olika myndigheter med olika kompetens för att ge kvinnorna stöd under utredning och rättegång. Socialarbetare i prostitutionsgrupper, kvinno- och brottsoffergrupper bör vara en del i utredningen. Kvinnorna har rätt till en rättslig ställning i processen och ett målsägarbiträde. Jag anser även att det vid behov skulle anordnas en stödperson, som inte är polis eller juridiskt ombud. Kvinnorna har ibland varit med om traumatiska upplevelser, de kan ha utsatts för påverkan och hot av de tilltalade eller andra inblandade i organisationen. De är vana vid att polis och andra myndigheter är korrupta och inte går att lita på. Kvinnorna behöver därför extra stöd för att våga vittna om sina upplevelser. När kvinnorna får status som målsägande och brottsoffer och inte bara vittne, borde de dessutom vara mer benägna att berätta vad de varit med om. De utsätts ofta för hot och annan sorts påverkan och kanske inte anser att de vinner något på att stjälpas sin tidigare hallick, annat än av hämndlystnad. Det kan vara en rehabiliterande faktor att bli erkänd som brottsoffer. I de fall där det rör sig om särskilt svåra förhållanden, borde man även överväga ett vittnesskydd. Jag anser också att det borde göras en uppföljning av kvinnorna även den närmsta tiden efter rättegången.

Central dokumentation vid gränsen

Gränskontrollen är den plats där man först kommer i kontakt med offren för kvinnohandeln. Få gränskontroller verkar dock rikta särskild uppmärksamhet mot eventuell kvinnohandel. Dokumentationen och samverkan mellan myndigheterna vid gränsen är inte vad den borde vara. Om en kvinna misstänks avse prostituera sig i Sverige, avvisas hon direkt vid gränsen och skickas tillbaka utan att närmare förhör hålls eller att hennes inreseförsök dokumenteras eller vidarebefordras till andra gränsövergångar eller berörda myndigheter. Detta innebär att hon kan försöka igen vid en annan gränsövergång och ha bättre lycka där. Istället borde förhör hållas i syfte att utreda om kvinnorna fallit offer för ett nätverk som sysslar med handel med kvinnor. Någon form av dokumentation av kvinnans inreseförsök och namnet på hennes kontaktperson borde göras, som sedan finns tillgängligt i alla gränsövergångar. När ett namn på en kontaktperson börjar cirkulera bör polisen utreda om det finns anledning inleda förundersökning. De olika myndigheterna som arbetar i gränskontrollen måste samarbeta för att upptäcka handeln.

Mål om handel med kvinnor är, av ovan nämnda skäl, komplicerade. Åklagaren bör därför träda in som förundersökningsledare i ett så tidigt stadium som möjligt. Det är viktigt med ett bra samarbete mellan utredare hos polisen och åklagaren. Eftersom det är svårt att veta exakt vilka uppgifter som kan vara av värde senare, ska alla utredningsåtgärder och resultat dokumenteras. Handeln är svår att bevisa, dels med hänsyn till dess väl organiserade form, dels med hänsyn till att bevispersoner hotas av

repressalier om de vittnar. Därför är det nödvändigt för åklagaren att inte göra några utredningsbegränsningar och åberopa överbevisning vid rättegången, för att försäkra sig om att hon har tillräcklig bevisning även om några bevispersoner ändrar eller återkallar sina uppgifter. Genom noggrann studering och dokumentation av bevispersoners beteende, kan man även styrka att de utsatts för påverkan av de tilltalade eller någon annan i organisationen.

Det krävs en särskild brottsbestämmelse

I och med att det inte finns ett särskilt brott för människohandel, behandlas målen med inslag av handel med kvinnor, som mål om koppleri. När utländska kvinnor finns med i verksamheten brukar detta bedömas med allvarligare ögon. Kvinnorna anses i dessa fall varit särskilt utsatta och gärningsmännen anses visat särskild hänsynslöshet. Målen utreds med misstanke om grovt koppleri. Utredningen syftar till att styrka koppleri och gärningsmannens otillbörliga främjande av prostitution. Följden blir naturligen att åklagaren nöjer sig med att stanna i sin bevisutredning när hon anser sig ha tillräckliga bevis för grovt koppleri. Det kan man inte klandra henne för. Åklagarens uppgift är att utreda och bekämpa brott utifrån de strafflagar som finns. Som 1998 års Sexualbrottskommitté framhållit omfattas de flesta handlingarna av redan befintlig lagstiftning i BrB. Praxis är dock att någon annan straffbestämmelse än koppleri respektive grovt koppleri, inte används. Jag anser att de straffbestämmelser som finns för tillfället inte är tillräckliga för att effektivt bekämpa och beivra handel med kvinnor, även om de skulle åberopas i målen. Det krävs även att samtliga handlingar bedöms i ett sammanhang och inte som lösa delar, för att kvinnohandelns särskilda karaktär ska komma fram. Jag anser därför att det krävs en särskild bestämmelse, som tar sikte på handel med människor för exploaterande ändamål. En sådan bestämmelse underlättar inte upptäckten av handeln, men underlättar den fortsatta utredningen, så att hänsyn kan tas till brottens speciella karaktär. Då kan åklagaren inrikta sin utredning på att styrka handel med kvinnor och inte nöja sig med att stanna vid koppleri. Då kommer samtliga handlingar omfattas av åtalet. Kvinnorna utsätts bland annat för olaga hot, sexuella övergrepp och misshandel. De trycks ner fysiskt och psykiskt. Detta är omständigheter som måste komma mer i fokus. Förhoppningsvis kan även beviskraven uppnås lättare när den tillämpliga straffbestämmelsen är avsedd just för ta hänsyn till alla dessa brott. Endast genom ändrade utredningsmetoder, inriktade på handeln och med kvinnorna i fokus som brottsoffer, istället för enbart otillbörligt främjandet av prostitution, kan teori och praktik stämma överens. Endast på detta sätt utreds, bekämpas och beivras kvinnohandeln effektivt, som Sverige internationellt ålagts att göra.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Prop. 1999/00:96 Fortsatt giltighet av 1952 års tvångsmedelslag och lagen om hemlig kameraövervakning.
- Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.
- SOU 1987:72 Del 2, Juristkommissionens rapport om händelserna efter mordet på statsminister Olof Palme.
- SOU 1992:61 Ett reformerat åklagarväsende.
- SOU 1995:47 Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen.
- SOU 2001:14 Sexualbrotten ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor. Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté.
- Rskr. 2000/01:104 Meddelande från Kommissionen till rådet och Europaparlamentet med förslag till rådets rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel. Faktapromemoria.
- Rskr. 2000/01:41 Hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning vid förundersökning i brottmål under år 1999.
- 2000/01:JuU11 Polisfrågor; okontroversiella spaningsmetoder.
- 2000/01:JuU14 Straffrättsliga frågor; Försäljning av sexuella tjänster.
- 2000/01:JuU32 Processuella frågor; Hemliga tvångsmedel.

Myndighetsföreskrifter

- BRÅ rapport 2000:4 Förbud mot köp av sexuella tjänster.

- RKP Rapport 1999:16 Handel med kvinnor, lägesrapport juni 1999, Kriminalunderrättelsetjänsten, Illegal invandring.
- RKP Rapport 2000:1 Handel med kvinnor, lägesrapport 2, 1 juli – 31 dec. 1999, Kriminalunderrättelsetjänsten, Illegal invandring.
- RKP Rapport 2001:3 Handel med kvinnor, lägesrapport 3, 1 jan – 31 dec. 2000, Kriminalunderrättelsetjänsten, Illegal invandring.
- RKP riktlinjer 2000 Riktlinjer för utredning av koppleri/handel med kvinnor, Kriminalinspektör Kajsa Wahlberg, Kriminalunderrättelsetjänsten, 2000.
- RPS rapport 1989:1 Brottsofferjour. En handledning för polisens medverkan i brottsofferverksamhet.
- RRV 1999:3 Svårigheter med statistik rörande brottsutredningar. Riksrevisionsverket.
- RRV 1999:30 Brottmålskedjan – i Sverige och andra länder. Kartläggning och analys. Riksrevisionsverket.
- RRV 2001:1 Samverkan i gränskontrollen. Riksrevisionsverket.
- RÅ 1995:1 Grova våldsbrott. Riksåklagaren.
- RÅ 1995:2 Säkerhet och skydd för bevispersoner. Riksåklagaren.
- RÅ 1997:1 Säkerhet och skydd för bevispersoner. Åtgärds katalog, Riksåklagaren.

Litteratur

- Flyghed, Janne Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet. Lund, 2000.

Helmius, Ingrid Polisens rättsliga befogenheter vid spaning.
Stockholm, 2000.

Örnemark Hansen, Helén Penningtvätt – Ett urvattnat begrepp?
Stockholm, 1998.

Artiklar

Flygt, Cecilia ”Annonser täckmantel för slavhandel”, Riksdag
& Departement, 2000:20 s. 9.

Malmsten, Krister ”Hemlig teleavlyssning och hemlig
teleövervakning”, SvJT 1992 s. 529-548.

Rosenberg, Anna ”Kvinnohandel i EU via ansökarländerna”,
Riksdag & Departement, 2000:20 s. 8-9.

Rosenberg, Anna ”Trafficking måste upp på regeringsnivå”,
Riksdag & Departement, 2000:20 s. 8-9.

Sjögren, Per-Anders ”Underlätta avlyssning för polisen”, Riksdag &
Departement, 1995:29 s. 6.

Strömberg, Jörgen ”Låt oss kalla barbariet vid dess rätta namn”,
Sydsvenska Dagbladet, 2001-07-07.

Internationella dokument

U.N. Convention against Transnational Organized Crime, Palermo dec.
2000.

Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially
Women and Children, dec. 2000.

Report of the Ad Hoc Committee of the Elaboration of a Convention against
Transnational Organized Crime, nov. 2000.

Tillgängliga 2001-03-15 på www.odccp.org/palermo/convmain.html

Kommissionens förslag till rådets rambeslut om åtgärder för att bekämpa
människohandeln, dec 2000.

Tillgänglig 2001-06-09 på www.eu2001.se

Internet

Interpol Operation "Cathedral", "Children and Human Trafficking", 2001-05-14 på www.interpol.int.

Pressmeddelanden, 2001-06-08 på www.eu2001.se.

IOM News Release, no 850, 2001-04-08 tillgänglig 2001-06-15 på www.iom.int.

Stiftelsen Kvinnoforums artiklar, tillgängliga 2001-06-01 på www.gweb.kvinnoforum.se

"Prostitution i Europa", referat från NOPUS seminarium den 3 nov. 1997;

"Trafficking in Women for the purpose of Sexual Exploitation, 1998;

"Mellan tvång och fri vilja", Nina Strandberg, 1999;

"Training and Capacity Building Against Trafficking in Women and Girls in the Baltic Sea Region", rapport från seminarium med svenskt nätverksarbete mot trafficking av kvinnor och flickor den 1 sep. 2000.

Freivalds, Laila, artikel "Buggning ska användas mot grov brottslighet", Göteborgs-Posten, 1999-11-12, tillgänglig 2001-06-11 på

www.regeringskansliet.se.

Bodström, Thomas, artikel "Ett privilegium och en utmaning att stödja brottsoffer", Brottsoffer, 2000:2, tillgänglig 2001-05-22 på

www.regeringskansliet.se.

Bodström, Thomas och Klingvall, Maj-Inger, artikel "Sätt stopp för människohandeln", Dagens Nyheter, 2001-02-08, tillgänglig på www.regeringskansliet.se.

Övrigt

Samtal med Kammaråklagare Mikael Björk, vid andra åklagarmyndigheten i Malmö, 2001-06-01.

Samtal med Kriminalinspektör Kajsa Wahlberg, RKP, KUT, Illegal invandring, 2001-06-05.

Rättsfallsförteckning

Tingsrättsdomar

Malmö tingsrätt 2000-05-22 mål nr. B 751-00

Malmö tingsrätt 2000-06-13 mål nr. B 579-00

Hovrättsdomar

Hovrätten över Skåne
och Blekinge 2000-08-10 mål nr. B 622-00